

ЫСЫК-КӨЛ кабарлары

Шаршемби, 20-апрель 2016 – жыл № 15 (11600)

Гезит 1938-жылдын
1-сентябрынан
баштап чыгууда

● БУЛ САҢДА:

**ЭКОНОМИКАНЫН
АЛТЫН КЫЛЫМЫ**

Өткөн жыл Кыргызстанды бир топ кыйнады, бирок экономиканын негизин түзгөн «Кумтөр» гана туруктуулугун сактап, бир топ ийгиликтерге жетише алды.

4-бет

**«КУМТӨРГӨ»
ТАЖРЫЙБА АЛУУ ҮЧҮН**

Орусиялык алтын казып алуучу «Полюс голд» компаниясынын адистери алтын өндүрүүнүн технологиясын үйрөнүү үчүн келишти.

7-бет

**СУУ КОДЕКСИНЕ ТҮЗӨТҮҮ
КИРГИЗҮҮ: НАТЫЙЖАСЫЗ КҮТҮҮ...**

Жакында парламент КРнын Суу кодексине түзөтүү киргизүү маселесин чечип бериши керек.

10-бет

**АДАМДАР – «КУМТӨРДҮН»
БАШКЫ БАЙЛЫГЫ**

«Кумтөр» өндүрүштө коопсуздук техниканы сактоо жагынан үлгү болуп бере алат, муну серепчилер жана профилдүү маморгандар мойнуна алды.

13-бет

● БИРИНЧИ БУЛАКТАН

ДЭНИЕЛ ДЕЖАРДЕН: «ЫСЫК-КӨЛ ОБЛУСУНУН ТУРУКТУУ ӨНҮГҮҮСҮ – ИШИБИЗДИН ПАЙДУБАЛЫ»

Өткөн жыл «Кумтөр» үчүн бир топ көрсөткүчтөр боюнча кыйла ийгиликтүү болуп, бул ишкана гана эмес, жалпы экономиканын өнүгүүсүнө жакшы таасирин тийгизе алды. 2015-жылы эмнелер ишке ашырылды, келечек пландар кандай жана «Кумтөргө» байланыштуу коомчулукту кызыктырган суроолорго «Кумтөр Голд Компанинин» президенти Дэниел Дежарден жооп берди.

☛ Дарья Мамонтова

– Өткөн жылдын жыйынтыктары тууралуу айтып бересизби?

– Жыл мыкты өттү. Алдыга коюлган алтынды казып алуу боюнча пландык көрсөткүчтөрдү гана аткарбастан, аны үстөк аткардык. Биз 470-520 миң унция алтын өндүрмөк элек, иш жүзүндө 521 миң унция казып алдык. Быйыл да ушундай жогорку көрсөткүчтөрдү күтүп жатабыз.

Мындан тышкары 2016-жыл биз үчүн ишкананы өнүктүрүүгө салынган зор инвестициялар жылы болмокчу. Уу калдык сактоочу жайдын дамба-сы бийиктетилип, негизги инфраструктуралык объектилерди башка жерге көчүрүп, ири жүк ташуучу унааларды сатып алабыз – бул самосвалдар, бульдозерлер, башкача айтканда, эски техниканы барабара жаңысына алмаштырабыз. Буга 70 миллион доллардан ашуун каражат бөлүнүүдө.

Ал эми 2016-жылы жалпы капиталдык чыгымдар 110 млн долларды түзүшү керек. Бул компаниябыз үчүн чоң сумма жана чоң пландар. Өткөн 2015-жыл коопсуздук техникасы боюнча милдеттенмелерди аткарууда да ийгиликтүү болду анын ичинде иш убактысын жоготуу менен үч гана окуя болду. Андан сырткары экологиялык кырсык жана экологиялык мыйзам бузуулар болгон жок. Бул эң жакшы көрсөткүч.

– Сиз «Кумтөрдүн» Кыргызстан экономикасына салымын кандай баалайсыз?

– «Кумтөр» Кыргыз Республикасынын экономикасына зор салымын кошкон ишкана бойдон калууда. 2015-жылы салык, социалдык фондуга которуулар жана башка милдеттүү төлөмдөр түрүндө

9 млрд сомдон ашуун каражат которулду. Биз компанияда туруктуу өнүгүү деген маанилүү концепцияны ырааттуу киргизип жатканыбызды баса белгилегим келет. Аймактын өнүгүүсүнө жардам берип, кен ишкана жай жабылгандан кийин Ысык-Көл облусу андан ары өз алдынча өнүгүп кетүүсүнө өбөлгө түзүп берели деген аракеттебиз. Бул концепция – жергиликтүү калк жана жалпы эле аймак менен кызматташунун пайдубалы. Тактап айтканда, жергиликтүү кеңештер жана ишкерлер менен. Алтын кени жабылгандан кийин деле өз ишин улантып кетүүчү компанияларды колдоп, жергиликтүү өндүрүүчүлөр иштеп чыккан азык-түлүктөн көбүрөөк сатып алып, кардарлардын түйүнүн өнүктүрүп, жергиликтүү ком-

паниялар чыгарган азыктар чындап эле атаандаштыкка туруктуу болушуна жардам беребиз. Биздин аймакты өнүктүрүү программабыз 2015-жылы 2 млн долларды түздү. Ага билим берүү, жаштарды өнүктүрүү жана айыл чарбасына багытталган долбоорлор камтылган. Мындан тышкары калктын аялдуу катмарына көмөктөшүү, ошондой эле спорт жана сергек жашоону жайылтуу, кайрымдуулукка арналган долбоорлорубуз да бар. Ошондой эле «Кумтөр» иш менен камсыздаган эң ири компания - учурда ишканада 3 миңдей кызматкер эмгектенип, басымдуу көбү Кыргызстан жарандары.

ЫСЫК-КӨЛ ОБЛУСУНУН «ЖАШТАР БАНКТАРЫ» ҮЧ ЖЫЛДЫК ИШИНИН ЖЫЙЫНТЫГЫН ЧЫГАРДЫ

Жаштар банктарынын катышуучулары жыйынтыктоочу конференцияда

«Жаштар уюмдарынын жергиликтүү коомчулуктун туруктуу өнүгүүсүнө кошкон салымы» аттуу илимий конференция Борбор Азиядагы Америка университетинде өттү. Бул жолугушуу «Кумтөр Голд Компанинин» каржылоосу менен ФЕЦА ишке ашырып жаткан «Ысык-Көл облусунун жаштар банктары» долбоорунун алкагында өттү. Конференцияга жаштар уюмдары, жергиликтүү башкаруунун, эл аралык жана жергиликтүү бейөкмөт уюмдарынын өкүлдөрү жана көз карандысыз серепчилер катышты.

Иш-чаранын алкагында үч жылдык иш-аракетинин жыйынтыгы, «Жаштар банктарынын» аракетинин ийгиликтүү аспаптары, жаштардын жергиликтүү коомчулук жана жергиликтүү башкаруу менен карым-катнашы тууралуу бет ачаар болуп, ошондой эле аймактарда туруктуу иштөөгө багытталган жаштар уюмунун ишинин багыттары караштырылды.

Ысык-Көл облусунда үч жылдан бери иштеп келе жаткан «Жаштар банктары» тарабынан 200дөн ашуун социалдык долбоорлор ишке ашырылып, 30 миңдей адам тике же каймана киреше тапты. Ишке ашырылган долбоорлордун негизги багыты болуп инфраструктураны өнүктүрүү, билим берүү жана маданий мекемелерди колдоо, окутуу курстарын ачуу,

кайрымдуулук жана экологиялык акциялар болду. Үч жылдын ичинде «Кумтөрдүн» буга болгон салымы 30 млн. сомду түздү.

«Билим берүү менен жаштардын мүмкүнчүлүктөрүн өркүндөтүүгө багытталган инвестициялар «Кумтөр» компаниясы кабыл алган Ысык-Көл облусунун комплекстүү туруктуу өнүгүү стратегиясынын негизги багыттарынан болуп эсептелинет. «Жаштар банктарынын» алкагында биз табарман жана учурда ишке ашырылган ийгиликтүү болуп калган долбоорлорго байкоо жүргүзөбүз. Биз келечекте өлкө лидерлери боло турган жаштардын мүмкүнчүлүктөрүн күчөтүүчү жаштардын демилгелерин мындан ары да колдой бермекчибиз», – дейт тобокелди башкаруу, ченемдик базаны аткаруу жана туруктуу өнүгүү боюнча «Кумтөр Голд Компанинин» вице-президенти Родни Ступарик.

Конференция катышуучулары бири-бири менен тажрыйба бөлүшүп, жалпы Кыргызстан боюнча ар түрдүү уюмдардын мамилесин бекемдөөгө багытталган биргелешкен долбоорлорду ишке ашыруу маселесин талкууга алышты. Мындан тышкары Ысык-Көл облусундагы «Жаштар банктарынын» мындан аркы иш-аракетине байланыштуу маселелер да каралды.

«КУМТӨРДӨН» БЕЛЕККЕ ҮЙ

Акыркы убакта Ысык-Көл облусунда көкөйгө тийген турак жай маселеси, мектеп, бала бакча имараттарын, медициналык пунктуларын жана башка көптөгөн социалдык объектилерин куруу маселесин өзгөчө жолдор менен чечиле башташты, башкача айтканда, «Кумтөр Голд Компанинин» эски турак жай лагериндеги блоктордун жардамы менен.

«Кумтөрдүн» жеңил, ыңгайлуу жана чакан үйчөлөрү атайын комиссия тарабынан облустун бардык айыл өкмөттөрүнө өтө муктаж болгон социалдык керектөөлөргө таратылды.

Мисалы, Оргочор айыл өкмөтүнө үч үй берилди. Алардын экөө – мектеп окуучулары, эмгек ардагерлери менен мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын жайкы

Алтын кенге жакын жайгашкан Ак-Шыйрак айыл өкмөтү «Кумтөр Голд Компаниден» мурдакы лагерден 17 турак жай блогун алды. Булардын тогузунда Ак-Шыйрак мектеп-интернатынын окуучулары үчүн жатакана уюштурулду.

Мындан тышкары бул жерде мейманкана ачылмакчы. Ошондой эле мугалимдер менен жаш адистер жаңы эки жана үч бөлмөлүү кызматтык

тордон ветеринардык пункт жана ветеринардык дарыкана ачылмакчы. Ал эми Тилекмат айылында турак-жай УЗИ, АДК бөлмөлөрү менен чач тарач ачылат.

Дарханда болсо спорттун өнүгүшүнө көңүл бөлүп, алынган модулдарга машыгуу залы ачылды. Бул демилгени жергиликтүү бийлик да колдоого алды. Спорт шаймандарын орнотууга 778 миң сом бөлүнүүдө. Участкалык милиция менен жаштар клубу Тамга айыл өкмөтүндө ачылганы турат. Ал эми Тамга айылынын өзүндө «Байчечекей» бала бакчасына кошумча бөлмө ачуу пландаштырылууда.

Жаргылчак менен Липенский айыл өкмөттөрүндө

«Кумтөрдүн» контейнерлери Ысык-Көл жергесине конду

эс алуусун уюштуруу үчүн тургузулду. Ушундай жайкы эс алуу лагерлерин уюштурууга жергиликтүү бюджеттен 200 миң сом бөлүнүп турат.

Ал эми бир там Боз-Бешик айылынын медицина кызматкерлерине тийип, медициналык пункт ачылды. Бул айыл райондун борборунан 19 чакырым алыстыкта жайгашкандыктан, жергиликтүү калкка медборбор абдан керек эле.

батир алат. Тамдарды оңдоп, ага суу менен канализация өткөрүү үчүн каражатты Ысык-Көл облусунун өнүгүү фонду бөлүп берди. Ал эми Барскоон районунда «Кумтөрдүн» тамдары БАРС-S ишканасынын аймагына орнотулду. Алардын ичине жаңы өрт өчүрүү мекеме жайгашмакчы.

Ак-Дөбө районунун айылдык кеңеш депутаттарынын чечими менен Мундуз айылында «Кумтөр» берген блок-

«Кумтөр» берген тамдар фельдшерлик-акушердик пункттарын ачууга пайдаланылмакчы. Кызыл-Суу менен Пристань айылдарында саламаттыкты сактоо боюнча айылдык комитети менен машыгуу залы ачылганы турат.

Ал эми Ак-Кочкор айылында берилген тамдарды мектеп окуучулары үчүн кошумча бөлмө жана китепкана катары пайдалануу чечими кабыл алынды.

КАРАКОЛДО «ЖАШТАР ТАБИЯТТЫ САКТАП КАЛУУ ҮЧҮН» АКЦИЯСЫ ӨТТҮ

3-мартта Ысык-Көл облусунун Каракол шаарында Жапайы жаратылышты сактоо күнүнө карата акция болуп өттү. Анын алкагында мектеп окуучулары шаардын сейил бактарына чыйырчыктын элүү уясын орнотуп, калганын Кыргыз Республикасынын аймагында жалгыз иштеген Каракол зоопаркына жөнөтүштү. Бул иш-чара «Джи-кипер» коомдук бирикмесинин «Кумтөр Голд Компанинин» каржылык колдоосу жана ыктыярчылардын жардамы менен уюштурулду.

Акция өткөн айдын башында «Кумтөр» компаниясы мектептерге чыйырчыктын уясы

менен жем акыр жасоо үчүн жыгач бөлүп бергенде эле 300гө жакын мектеп окуучуларынын башын бириктирген. Мындан тышкары башталгыч класстардын окуучулары арасында мыкты сүрөт жана мыкты дубал гезитине, ал эми жогорку класстардын окуучулары арасында «Stand-up» стилинде куудул монолог айтуу боюнча сынак жарыяланган эле. Калыстар тобу жеңүүчүлөрдү акция убагында тандап чыкты.

Иш-чарага «Кызгалдак», «Dance for life» жана «KG Dance» бий топтору катышты. «Бир айыл – бир азык» ассоциациясы меймандар-

га экологиялык жактан таза азыктарын ооз тийгизип, ал эми «Кумтөрдүн» кызматкерлери келгендерге компаниянын ишмердүүлүгү тууралуу маалымат берип, сынак жеңүүчүлөрүнө белектерин тапшырып жатты.

«Ысык-Көл облусунун жаштарын аймактагы экологиялык көйгөйлөрдү чечүүгө тартып, айлана-чөйрөгө болгон жарандык жоопкерчиликти жаштар арасында сиңиртүү үчүн мына ушундай иш-чараларды байма-бай уюштуруп туруу керек», – дейт Каракол шаарынын социалдык маселелер боюнча вице-мэри Акылсаяра Жумабекова.

Караколдо канаттуу жашоочуларды күтүп жатышат

• БИРИНЧИ БУЛАКТАН

ДЭНИЕЛ ДЕЖАРДЕН: «ЫСЫК-КӨЛ ОБЛУСУНУН ТУРУКТУУ ӨНҮГҮҮСҮ – ИШИБИЗДИН ПАЙДУБАЛЫ»

Башы 1-бетте

– «Кумтөр» дүң кирешеден түшкөн бир топ каражатты Ысык-Көл облусунун өнүктүрүү фондуна которуп турат эмеспи. Кандай сумма жөнүндө кеп жүрүүдө?

– 2009-жылы жаңы келишимге кол коюлгандан тартып өнүктүрүү фондуна берилген жалпы сумма 40 млн долларды түздү. Жыл сайын ишкананын кирешесине жараша ал жакка 6-7 млн доллар которуп турабыз, себеби биз фондуга дүң кирешенин 1 пайызын беребиз, ал эми бул киреше такай өзгөрүп турат. Фондуну атайын комитет жетектеп, долбоорлорду ишке ашырууга каражат бөлөт. Чынын айтсам, компания каражатты бөлүштүрүүгө тасир этпейт. Биз фондудан тиешелүү отчет алабыз, бирок аудит жүргүзүү милдетин албайбыз. Себеби бул каражат өлкө бюджетине бөлүнөт, демек аны текшерүү өкмөттүн милдети. Биз долбоорлорду тандоого гана катышабыз. Жыл сайын бизге долбоорлор тизмеси берилип, фондунун байкоочу кеңешиндеги биздин өкүлүбүз тигил же бул долбоорго болгон көз карашын билдирет. Долбоор казино ачууга байланышса, албетте «жок» дейбиз. Биз бөлүнгөн каражат билим берүү, инфраструктураны өнүктүрүү жана айыл чарбасына жумшалса дейбиз.

– «Кумтөрдө» кызматкерлер үчүн стажировкалар программасы бар экен, ал максатка канча каражат бөлүнөт?

– Кызматкерлерди окутууга биз жыл сайын 2,5 млн доллар сарптайбыз. Биринчиден, бул коопсуздук техникасы менен Кыргызстан мыйзамдарын так аткаруу боюнча окутуулар. Ишибиз айлана-чөйрөгө таасир этпей, ошол эле мезгилде КРдин аракеттеги мыйзамдары менен ченемдери сакталуусун көзөмөлдөйбүз. Экинчиден, биз кызматкерлердин кесипкөйлүгү өсүп-өркүндөшүнө көңүл бурабыз. Биринчиден бул лидерлик курстары - кызматкерлер карьера тепкичинен көтөрүлүп, жетекчилик орондарга иштөөсүнө шарт түзөбүз. Аталгандай өнөктөр менен билимге ээ болгондон кийин, алар дүйнөнүн бардык бурчунда иштеп кете алышат.

Кийинки багыт – аз камсыз үй-бүлөлөрдө жашаган балдарды окутуу. Биз жаштарга №27 кесиптик окуу жайында билим алууга стипендия берип, аны мыкты көрсөткүчтөр менен бүтүргөн окуучулар кийин «Кумтөргө» келип иштеп кетет.

Мисалы жакында ал программанын алкагында жаш адистер тандалып, Казакстандагы «Борусан» аттуу «Катерпиллер» заводунун диллер компаниясына таалим алуу үчүн кетти. Балдар ал жерден билимин өркүндөтүп, кийин мыкты кызматтарда иштеп кетүүсүнө жардам болмокчу. Кийинки багыт - өндүрүштө иштеп жүрүп окуу. Биз кызматкерлерди иш орундарында окутуп турабыз, бул үчүн тажрыйбасы мол атайын адистерибиз бар. Биздин өндүрүш көптөгөн жылдардан бери иштеп келет, ошондуктан үйрөнө тургандай багыттар арбын. Маселен, жакында кызматкерлерибиз «Центерранын» Түркияда жайгашкан тоокен ишканасына барып келди. Мында кызматкерлерибизди коопсуздук техникасы боюнча программа жана ишканадагы тобокелдиктин анализи кызыктырды. Мындан кийин Кыргызстанда иштеген кызматкерлерибиз Түркияга жаңы кен казуучу жерди өздөштүрүүгө жардам берүү үчүн бармакчы. Келечекте жергиликтүү кызматкерлер «Центерранын» башка объектилери жайгашкан өлкөлөргө да барып турушат.

– Учурда, биз билгендей, тоо иштеринин планын бекитүү жаатында «Кумтөрдүн» маселеси арсар болуп жатат. Мындан тышкары Кыргызстан менен «Центерранын» жаңы келишими тууралуу да сөз болууда. Сиздин оюңузча, ошол келишимдин эң алгылыктуу варианты кандай?

– Биз учурда Кыргызстандын мыйзамдарына жана 2009-жылы «Кумтөр» долбоору боюнча түзүлгөн келишимдин негизинде иштеп жатабыз. Ал эми тоо иштеринин планы боюнча биз тиешелүү кагаздардын барын топтоп, билдирмени тапшырдык. Мамлекеттик органдар менен конструктивдүү мамиле түздүк. Биз алардын суроолоруна убагында жооп берип, кен казуу ыкмалары жана рудага жетүүнүн оптималдуу жолун акынтоого толуктоочу маалымат үчүн кошумча бургулоо иштерин жүргүзүүдөбүз.

2009-жылы Кыргызстан менен «Центерра» «Кумтөрдүн» жаңы иштөө шарттары тууралуу келишимге кол коюп, парламентте ратификациядан өткөн. Ал келишим мыкты түзүлгөнүн баса белгилей кетким келет, мен көргөн келишимдердин арасынан эң жакшысы ушул деп эсептейм. Себеби КР өкмөтү жалпы дүң кирешенин 13% алат. Биз киреше алабызбы, жокпу, Кыргызстан баары бир акча алып

«Кумтөр Голд Компани» компаниясынын президенти Дэниел Дежарден

турат. Буга кошумча «Кыргызалтын» ААК аркылуу Кыргызстан «Центерра» акцияларынын үчтөн бирине ээлик кылат. Башкача айтканда, кен өндүрүү токтоп, компания жабылган күндө да өлкө «Центеррага» тиешелүү башка кен ишканалардан киреше ала берет. А бул болсо Монголия, Канада жана Түркиядагы кен өндүрүүчү жайлар. Бул чындап эле жакшы шарттар.

– «Кумтөр» жабылгандан кийин Кыргызстан башка кен ишканалардан качанга чейин киреше алып турат?

– Дүйнөдө жүз жылдан ашуун иштеген компаниялар бар. Үлүшкө башынан салымын кошкондор эмдигиче дивидент алууда. Кесипкөй менеджмент болсо, «Центерра» да ушундай компаниялардын бири болот. Акыркы 15 жылдагы ишин жана болочкто иштетилчү кендердин кирешесин дивиденд катар төлөнүүчү бөлүгү менен, жаңы кендерди сатып алууга жумшалчу каражаттарды эсепке алганда азыркы менеджмент чындап эле мыкты. Мен узак мөөнөттөгү мүмкүнчүлүктөрдү баамдай алам.

– Орусиядан келген окумуштуулар «Кумтөрдүн» жанындагы мөңгүлөрдү изилдеп чыгып, ишкананын аларга болгон таасири дээрлик жок экенин аныктап бергенине карабастан, коомчулук «Кумтөрдүн» иши мөңгүлөргө таасир этет деп чуу салууда. Кандай болсо да, ишкана мөңгүлөргө таасирин азайтуу үчүн кандай чараларды көрөт?

– Бул маселеге компания өзгөчө көңүл бөлөт. 1994-жы-

лы кен казылып алына баштагандан бери Кыргызстан өкмөтүнүн уруксаты менен музду ордуна көчүрүү аткарылып келет. Кен байлык мөңгүнүн астында жаткандыктан, биз музду башка жерге которууга муктажбыз. Биз муздун эрип, жок болуп кетүүсүн мүмкүн болушунча азайтабыз жана ал эрибей турган жерде топтойбуз. Кен ишкана токтогондон кийин климаттын жакшы шарттарында Давыдов мөңгүсү 100 жылдын ичинде өз алдынча калыбына келе турганын изилдөөчүлөр далилдеп берди. Мындан тышкары, биз чаңдоону азайтудабыз, башкача айтканда, мөңгүгө болгон таасирди болушунча улам төмөндөтүп, ишибизди жогорку деңгээлде аткарып жатабыз.

– Кен ишканада коопсуздук техникасы боюнча кандай чаралар көрүлүүдө?

– Компаниябызда коопсуздук техникасына өтө кылдат мамиле жасалат. 2015-жылы бул жаатта мыкты көрсөткүчтөргө жетиштик. Тилекке каршы, быйыл ишканада кырсык болду – кызматкерибиз мерттенди. Дыкат иликтөөдөн кийин ал кызматкер коопсуздук техникасын толук сактаган эместиги аныкталды.

Албетте өндүрүү – потенциалдуу кооптуу процесс. Мүчүлүштүктөр болот жана, улам жакшыртуучу жактар бар. Андыктан кошумча чараларды көрүп, кызматкерлерге тренинг өткөрүп, жеке коргоочу каражаттар менен толук камсыздайбыз. Ал эми 2015-жылы биз тоо-кен жаатында иштеген 15 компаниянын арасындагы кызматкерлерине меди-

циналык жардам көрсөтүүдө, тактап айтканда андай учурлардын алдын алып, жокко чыгаруу боюнча мыкты компания деп табылдык.

– Кенди эксплуатациядан чыгаруудан кийинки рекультивация планы эмнелерди камтыйт?

– Биринчиден, биз кеткенден кийин, аймак баштапкы абалда кандай болсо, ошондой калуусуна кызыкдарбыз. Ал үчүн эл аралык стандарттар боюнча иштелип чыккан эксплуатациядан чыгаруу планы бар, ал үч жыл сайын кен казуучу жайдын айлана-чөйрөгө болгон таасирин азайтуу максатында жаңыртылып турат. Ал планга ылайык рекультивация иштерине атайын сумма каралып, учурда ал 49 млн долларды түзөт. Бул каражат адам баласы табиятка тийгизген таасирдин изин тазалоо үчүн керектелет – болгон инфраструктураны алып салуу, жерди түзөтүү, мол топурак төгүп, үрөн себүү жүргүзүлөт. 2016-жылы ал план жана андагы белгиленген сумма жаңыртылат. Ал каражатты атайын ачылган эсепке которуп турабыз, учурда ал жерде 18 млн доллар топтолуп, быйыл ага дагы 3 млн доллар кошобуз. Калыбына келтирүү иштери такай жүргүзүлүп турарын баса белгилегим келет, биз бульдозерлерди пайдаланып, мол топурак катмарын кийин пайдалануу үчүн атайын сактоочу жайга топтойбуз. Компанияда 26 эколог эмгектенип, абалды байкап, анализдеп, айлана-чөйрөгө таасирди болушунча азайтуу боюнча сунуштарын жана кеңештерин берип турушат.

«КУМТӨРДҮН» 2015-ЖЫЛЫ КЫРГЫЗСТАН ЭКОНОМИКАСЫНА КОШКОН САЛЫМЫ:

ЭКОНОМИКАНЫН АЛТЫН КЫЛЫМЫ

Өткөн жыл Кыргызстанды бир топ кыйнады, дүйнөлүк экономикалык каатчылык бизге да таасирин тийгизди. Экономиканын негизин түзгөн «Кумтөр» гана туруктуулугун сактап, бир топ ийгиликтерге жетише алды. ЕАЭСке киргенден кийин Кытайдан резкспорт менен күн көргөн кыргызстандыктардын көбү кирешесин жоготуп, рублдын курсу төмөндөп кеткендиктен Орусияда жүргөн мигранттарыбыз мекенине акча которбой калды. Ал эми «Кумтөрдө» өндүрүлгөн алтындын көлөмү өсүп, 520 миң 694 унция же 16 195,4 кг. алтынды түздү.

Бакыт Абдыкалысов

Өлкөбүз үчүн ири өндүрүш экономиканын бир катар тармактарына таасир этет. Биринчиден, бул өлкөнүн ИДП үлүшү. Улуттук статистика комитетинин алдын ала маалыматына ылайык, ал 6,8% түздү. Бул экономикабыздын өнүгүү деңгээли бир гана ишканага көз каранды экенин көрсөтүп турат. Бүтүндөй бир өлкө бир гана ишканага көз каранды болбошу керек эле.

«Өтмө экономикалык системалар үчүн бул көнүмүш көрүнүш, – дейт экономика илимдеринин доктору Кубанычбек Идинов. – Өлкөбүз Эл аралык валюта фондунун маалыматына ылайык былтыр гана жакыр өлкөлөрдүн катарынан өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн катарына кирди. Буга чейин биз жер шарындагы эң жакыр өлкөлөрдүн бири деп эсептелчүбүз, азыр ал чуңкурдан чыга баштадык. Мындай жагдайда бир ишкана ИДПнын ондон бир үлүшүн ээлеши мүмкүн. Бирок «Кумтөр»

менен катар башка ири ишкана менен өндүрүштөрдү ачуу абзел».

«Кумтөр» экономиканын тиреги болуудан тышкары өндүрүштүн негизи. Былтыр Кыргызстандын өндүрүш продукциясынын жалпы көлөмү 175 миллиард сомду түзсө, анын орчундуу бөлүгүн «Кумтөр» өндүрдү.

«Кумтөр жакшы иштей баштаганда эле ар бир премьер төшүн каккылап, өндүрүш 5-7% өстү деп чыгат, – дейт өндүрүш саясаты, экспортко жардам берүү, инфраструктураны өнүктүрүү комитетинин төрагасы жана КРдын Соода-өндүрүш палатасынын ГЧПсы, экономист Кубат Рахимов. – «Кумтөрсүз» цифраларды атагылачы. Ал феномен, ал уникалдуу кен чыгуучу жай, канадалыктар менен болгон карым-катнаш. «Кумтөрдүн» таасири тийбеген экономиканы алачы, куру жалак экенин көрөбүз. Себеби биз жашылча-жемишти бир жылда 30 млн долларга сатсак, Өзбекстандын бир району Орусия менен Казакстанга саткан көлөмүн түзөт».

Кубат Рахимов – экономист

Кубанычбек Идинов – экономика илимдеринин доктору

Негизинен «Кумтөрдө» өндүрүлгөн алтындын эсебин өлкө экспортунун олчайгон үлүшү – 39,7% түзүлөт. Ал эми алтындын экспорту улуттук валютабыздын туруктуулугу. Себеби балуу металлды экспорттоодон өлкөгө доллар келет. Мигранттардын которгон акчасы да валютабыздын булагы, бирок биз жогоруда айткандай, былтыр ал бир кыйлага, 2014-жылдын деңгээлинен дээрлик төрттөн бирине кыскарды.

Мындан тышкары, компания өлкөнүн эң ири салык төлөөчүсү. 2015-жылдын жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын бюджетине салык түрүндө, Социалдык фондуга төлөм которуулар жана башка милдеттүү төлөмдөр түрүндө 9 млрд 373 млн сом келип түштү. Мисалы, быйыл Соцфонд пенсияны жогорулатууга 854,5 миллион сом жумшамакчы. Ал эми «Кумтөр» былтыр Соцфондго 1,2 миллиард сом которду. Ошондо пенсияны жогорулатууну бир гана ишкана каржы-

лап жатпайбы. «Кумтөр Голд Компанинин» 1994-жылдан 2015-жылга чейин Кыргыз Республикасынын аймагында жасаган жалпы төлөмдөрү 2,964 миллиард долларды түздү.

«Кумтөр» бюджеттин кирешелүү бөлүгүнүн 10 пайызын түзгөндөн тышкары, өндүрүштү уюштурууда үлгү болчу ишкана. Рационалдуулук жана фондунун жабылуусу жагынан да ошондой. Ишканадагы профсоюздук уюм кызматкерлердин социалдык маселелерин чечип берет. Кызматкерлер санатордук дарыланууга жолдомо алып турат, кийин пенсиясы жогору болуусу үчүн Соцфондго төлөмдөр үзүлбөй которулуп турат. Дагы бир жакшы жагы «Кумтөрдүн» жардамы менен кызматкерлердин үй-бүлөлөрү камсыздалып, бала бакча, мектептерге каржат төлөнүп турат. Бул жагынан алганда «Кумтөр» өлкөбүздүн бардык аймагына үлгү болуучу ишкана», – дейт экономика илимдеринин доктору Идинов.

«Кумтөрдү» алсак, иштей баштаганда өлкө жетекчилиги аралашкан белгилүү бир схемалар түзүлгөн. Ошондуктан эмдигиче кен ишкананын айланасында чыр-чатак токтобой келет. Андан улам инвестор издеген өлкө катары биздин беделибиз өтө төмөн. Депутаттарыбыз «Кумтөрдү» катуу сынга ала баштаганда «Центрраннын» акциялары арзандай баштайт. Ишкана жакшы иштеп жатат, алтын чыгарып, өз ишин аткарууда. А калганы «Кумтөрдүн» тагдырын чечкен саясатчы менен аткаминерлердин колунда», – деп жыйынтыктады Кубанычбек Идинов.

Ошол эле мезгилде акциялардын арзандашы бюджетибизге таасир тийгизерин унутпоо керек, себеби Кыргызстан эң көп акциялардын ээси катары алардан дивидент алат. Былтыр ал сумма 9,616 миллион долларды түздү. Өлкөдөгү кырдаал канчалык туруктуу болсо, ошончолук көп киреше табабыз.

● МУЛЬТИПЛИКАТИВДҮҮ ТААСИР

«КУМТӨРДҮН» ТААСИРИ

Кыргызстанда 600дөн ашуун ишкана алтын өндүрүшүнүн эсебинен жашап, өнүгүүдө.

■ Бакыт Акматов

Ар бир ишкана жериндеги чөйрөсүнө таасир этет, кеп экология эмес, экономика жөнүндө. Борбор Азиядагы эң ири алтын өндүрүүчү «Кумтөрдүн» мисалында карасак бул ИДП үлүшү, миллиарддаган салык жана милдеттүү төлөмдөр түрүндөгү бюджеттик салымдар экенин билебиз. Бүгүн «Кумтөрдүн» продукциясы улуттук экспорттун үчтөн бирин түзүүдө.

Ишкананын өлкө экономикасына таасири зор. Ал эми көл аймагынын өнүгүүсүнө «Кумтөрдүн» пайдасын эсептөө мүмкүн эмес. Ата-энеси алтын кенде иштеп, балдарына билим бергени, компаниянын коомчулукту өнүктүрүү долбоорлорунун жардамы менен ийгиликке жеткен фермерлер, «Кумтөргө» өндүрүмүн сатып, кызматын көрсөтүп, бизнесин жүргүзүп жаткан ишкерлер... Тизмени уланта берсе түгөнбөйт.

Жумуш орундары

«Кумтөр» баарынан мурда адамдардын жашоосуна таасир этет. Өлкөдөгү жумушсуздук шартында «Кумтөр Голд Компани» 2900дөн ашуун адамды иш менен камсыздоодо. Штаттагы кызматкерлердин 97 пайызы Кыргызстандын жарандары жана ал көрсөткүч ырааттуу өсүүдө. Ал чет өлкөлүк адистердин ордуна кыргызстандыктар тажрыйбасы менен билими жогорулап, башкаруучулук кызматтарга келишинен улам ишке ашууда. Кыргызстандын тоо-кен профсоюзунун

Борбордук комитетинин болжолдуу эсептөөсүнө ылайык, ишкана 50 миң адамды камсыздайт! 2015-жылы облустун калкынын саны 463 миң адамды түзгөнүн эске алсак, көлдүн ар бир тогузунчу тургуну ишкананын эсебинен жашап жатат.

«Ар бири 6-7 адамды баккан кызматкерлерден сырткары компания ар түрдүү продукцияны өндүргөндөр менен кызматташат, – деп түшүндүрдү профсоюз-

лыктар өлкөнүн социалдык-экономикалык жашоосунун солгундашына алып келиши мүмкүн».

2015-жылы «Кумтөр» кызматкерлеринин таза эмгек акысы 56 миллион доллардан ашты, 1994-жылдан бери бул сумма 570 миллионго жетти. Кызматкерлердин баардыгы салыктарды төгүп, Социалдык фондго төлөп, азык-түлүк, кийим-кечек сатып алат, коммуналдык төлөмдөрдү төлөп, балдарынын билим алуусуна, саламаттыкты сактоого каражат сарптап турат. Башкача айтканда, ал акчанын

лор 47 миллион долларды түздү. Учурда Кыргызстандын 600гө жакын ишканасы компаниянын күнүмдүк муктаждыктарына керек 11 000 түркүн кызматтарын жана товарларын камсыздайт. Жыл сайын «Кумтөр» менен иштешкиси келген ишканалардын саны өсүүдө. Компания болсо жергиликтүү рыноктон сатып алууларын көбөйтүүнү аракет кылгандыктан, бул жаатта кыргыз ишкерлеринин мүмкүнчүлүгү арбын.

Алтын кен ишканага келген азыктардын 100 пайызын Кыргызстандык компаниялар камсыздайт. Мисалга «Кумтөрдү» жумуртка менен камсыздаган «Житница» дыйкан чарбасы. Башында дыйкан чарба жылына 400 000 жумуртка берүүчү 1000 тоок бакчу. Кийин тооктун саны 12 000ге жетип, жылына 3 миллион жумуртка өндүрө баштады. Дыйкан чарбачылыгы 100 үй-бүлөнүн 500 гектар жерин ижарага алып тоокторуна тоют өндүрөт, демек булардын ар бири экономикалык пайда көрүүдө.

Же кийим тигүүчүлөрдүн ийгилигин аламы. Кен аймагындагы кызматкерлери, а бул болсо жалпы алганда 2 500 адам устакананын мастерлеринен тартып ашканада иштегендерге чейин, баары атайын кийимге муктаж, ал кийим жыл мезгилине, катаал климатка жана өндүрүш шартына туура келиши керек. Андай кийимдин басымдуу көбүн Караколдо жайгашкан жергиликтүү компания тигет. Ал компанияны ишкер айым – мүмкүнчүлүктү жогорулатуу боюнча Эл аралык кызматташуу боюнча Жапон агенттиги (JICA) уюштурган программанын бүтүрүүчүсү жетектейт.

Айко-Сейко («Aiko-Seiko») компаниясы 2003-жылы түзүлүп, 2004-жылы эски советтик фабриканын имаратына көчүп келген. Учурда ал жерде 120 адам иштейт. Ал «Кумтөр» менен кызматташууга кызыкдар жана аны ишенимдүү өнөк деп эсептейт. Табыштамаларга өз убагында төлөбөгөндөр Кыргыз Республикасынын жеке бизнеси болобу, мамлекеттик тармак болобу – чоң көйгөй. Ал кичи бизнеске көптөгөн кыйынчылыктарды алып келүүдө. «Даяр продукцияны жеткиргенден кийин акчасын көпкө күтүп калабыз. Ал эми «Кумтөр» акчасын дароо төлөп берет. «Кумтөр» менен түзүлгөн келишим башка кардарларыбыз үчүн «сапатын белгиси» болуп берет», – дейт компания жетекчиси. Анын артынан компания кардарлар тизмесин кеңейтип, бизнестин 70 пайызы башка кардарлардын үлүшүнө туура келет».

«Aiko-Seiko» компаниясынын ийгилиги ага Кыргызстан экономикасы менен коомчулугуна өз үлүшүн кошууга мүмкүнчүлүк берет: аймакта жумуш орундарын ачкандан сырткары ал жаштарды колдоп, спорт жана айлана-чөйрөнү коргоо боюнча долбоорлорду ишке ашырууда. Компания чыгарган продукциянын сапатына байланыштуу сыйлык ээси болуп, 2014-жылдын январында өлкө өнүгүүсүнө кошкон салымы үчүн президенттик сыйлыкка ээ болду. Биз көрүп тургандай, алтын казып алуу – бул бүкүлү алтын жана салыктар гана эмес, бул көптөгөн адамдардын өнүгүүсү үчүн мультипликативдүү натыйжа.

256 МИЛЛИОН ДОЛЛАР

«Кумтөрдүн» 2015-жылы Кыргызстан аймагында аткарган жалпы төлөмдөрү

дар башчысы Элдар Таджибаев. – Ысык-Көл облусунда ушунча калкты камтыган башка ишкана жок. Алтын кен ишин токтотсо, жергиликтүү калктын кирешеси да токтоп калат. Калктын 70 пайызы насыяда «отурат», аны төлөш керек, болбосо банктар күрөөгө коюлган мүлкүн тартып алат. А бул болсо социалдык чыңалууну жаратып, каршы-

баары өлкөбүздө калып, экономикабыздын өнүгүүсүнө түрткү.

Жергиликтүү рыноктогу сатып алуулар

2015-жылы Кыргыз Республикасынын аймагындагы төлөмдөр 256 млн. доллардан ашып түштү. Анын ичинде товар, азык-түлүк жана тейлөө кызматына жумшоо-

БАКУБАТТУУЛУКТУ КӨЗДӨГӨН КЫЗМАТТАШУУ

«Кумтөр» үчүн ийгиликтүү өндүрүш гана эмес, облустун туруктуу өнүгүүсү да маанилүү.

Каныбек Ибраев

«Кумтөр» республиканын жашоосунда чоң роль ойноору күмөн санатпайт. КРдын өкмөтүнө караштуу мамлекеттик салык кызматынын кирешелерди башкаруунун берген маалыматына ылайык, өлкөдө жалпы жыйналган салыктын 10%ын «Кумтөр» төлөйт. Бирок ишкананын көңүл чордонунда Ысык-Көл облусунун туруктуу өнүгүүсү. Ушул жерде ишкананын социалдык-экономикалык долбоорлору ишке ашырылууда. Жергиликтүү калк менен конструктивдүү кызматташуу алтын кенинин ишинин ийгилиги.

Өнүктүрүү Фондуна төлөмдөр – аймактын өнүгүүсүнө болгон ишкананын салымы. Былтыр ал сумма 7 млн 148 миң долларды түздү. Фонддун эсебинен облус үчүн өтө маанилүү социалдык долбоорлор ишке ашырылып, көлдүктөрдүн бизнес башаттары колдоого алынууда. Бирок, ал каражатты бөлүштүрүп, өздөштүрүүнү компания көзөмөлгө ала албайт. Анын ролу дүң кирешеден түшкөн 1 пайыздык каражатты которуп коюу менен гана чектелет. Ал эми долбоорлорду Өнүктүрүү Фонду өзү тандап, жүзөгө ашырат.

Ысык-Көл облусундагы өкмөттүн ыйгарымдуу расмий өкүлү Гүлнара Бөрүбаеванын айтымында, облустун губернатору Асхат Акибаев Ысык-Көл облусунун өнүктүрүү Фондунун каражатын жалаң гана социалдык долбоорлорго жумшабастан, өндүрүштү да колдоого алууну сунуштаган.

«Ал ар бир айыл өкмөтүндө ошол акчадан чакан ишкана ачуу демилгесин айтты. Ал ишканалар өз кезегинде социалдык долбоорлорго кеткен чыгымды көтөрмөк. Азыр ар бир айыл өкмөтү инвестициялык паспортун иштеп чыгууда. Асхат Акибаевичтин пикиринде, бул баарыбызга пайда алып келет. «Кумтөр» дагы канча иштеп берерин так билбейбиз, ал чексиз иштей албайт. А биз чакан ишкана ачып алсак, мисалы азыктарды консервациялоо үчүн фонддон 2 млн сом алалы дейлик, кийин кирешеден ал акча кайтарылып, дагы бир ишкана ачууга берилмек. Анан ал ишканалардын кирешесинен өндүрүш өзүн актап, социалдык долбоорлорду колдоого алмак – маданият үйү керекпи, куруп алалы өзүбүз, спорткомплекс жокпу, өз акчабыздан каржылап алалы», – дейт Ысык-Көл облусундагы өкмөттүн ыйгарым өкүлү.

Мындай демилге Фонддун саясатына туура келет, себеби анын Уставында социалдык-экономикалык долбоорлорду колдоо керектиги жазылган. Айтор, мыкты демилге экен.

Облустун өнүгүү Фондуна каражат берүүдөн тышкары «Кумтөр» жалпы аймактын туруктуу өнүгүүсүнө багытталган социалдык-экономикалык долбоорлорун өз алдынча ишке ашырууда. Ал долбоорлорду бир нече топко бөлсө болот: айыл чарбасын өнүктүрүү, кичи жана орто бизнести колдоо, түрлөнтүү, облустун жаштары менен иш алып баруу, билим берүүчүлүк демилгелерин колдоо жана экология менен айлана-чөйрө. Маселен 2015-жылы туруктуу өнүгүү жана демөөрчүлүк долбоорлорго компания 2 миллион доллардан ашуун каражат жумшады.

Компания демилгелеринен улам көлдүктөр күн батареяларынын натыйжалуулугун билип, аны талаада суу насосторун иштетүүдө жана как жасоодо пайдаланып калышты. Суусуз күн өтпөйт эмеспи. «Кумтөрдө» муну жакшы түшүнүп, бул багытты колдоп, жердин кургак кетишине тоскоол кылып, суу агызып берүү долбоорлорун иштетүүдө. Жер иштерин жүргүзүү үчүн компания жергиликтүү уюмдарды жалдап, компаниянын техни-

Айыл жаштарын колдоонун стипендиялык программасы

4,5 млн доллар бөлдү. Бул программанын жардамы менен көлдүктөр насыя алып дыйкан жана мал чарбачылыгын өнүктүрүп, кичи жана орто ишканаларын ачу-

лып, долбоорду Борбор Азиядагы Евразия фонду ишке ашырды (ФЕЦА).

«Жаштар банктары» - бул идеялар банкы, ал жаштардын коомдук муктаждыктарын чечип, жарандык жигерчилик жана жеке жоопкерчилик сыяктуу баалуулуктарды алдыга жылдыруу үчүн уюштурулган. «Жаштар банктарынын» мүчөлөрү жергиликтүү муктаждыктарды баалап, башка жаштардын табыштамаларын караштырып, эң керектүү жана маанилүү долбоорлорду каржылоого алды. Ар бир «Жаштар банктары» 8-10 ыктыярычтан туруп, кичи гранттарды берүүчү жергиликтүү комитет катары иштеди. Демилгелер өзүнө мисалы инфраструктураны калыбына келтирүү, окутуу жана кызмат орундарын ачуу, ошондой эле маданий, спорттук жана башка коомдук иш-чараларын өзүнө камтыды. Үч жылдык долбоор натыйжада өз алдынча уюмдун түзүлүшүнө алып келди.

Мындан тышкары элет жаштарын колдоону көздөгөн стипендиялык программа иштейт, «Кумтөр» аны 14 жылдан бери колдоп келет. Ордо калаабыздын эки кесиптик лицейинде жаштар жүк ташуучу жана жеңил автоунааларын оңдоо, автоэлектрик, сварка жана ашпозчу сыяктуу кесиптерин үйрөнө алат. Стипендианттарды тандоодо көп балалуу үй-бүлө,

аярлуу үй-бүлө, жетим балдарга өзгөчө көңүл бөлүнөт. Булардын окуусу, жатаканасы жана тамактануусу алар үч жыл бою билим алгыча компания тарабынан каржыланат. Жакшы окуган студенттер алган билимин иш жүзүндө бекемдөө максатында кен казуучу жайга келип, такшалат. Программа иштей баштагандан бери лицейдин бүтүрүүчүлөрүнүн 65 пайызы жумуш таап, «Кумтөргө» орношту.

Анан албетте экология. Бул багытта компания 10 жылдан бери Чоң-Жаргылчак айылында жайгашкан «Эдельвейс» пансионатынын базасында болочок лидерлер үчүн экологиялык лагерин уюштуруп келет. Эколог студенттер менен жаш адистер үчүн «Жашыл Ой» программасы иштеп, жаратылышты сактап калуу жаатындагы маселелерди талкууга алган, пикир бөлүшүүгө мүмкүнчүлүк берген эл аралык форумдар өткөрүлүп турат.

«Кумтөр» колдогон долбоорлор жана цифралар албетте таң калтырат. Эң негизгиси анын жардамы акыл-эстүү жана өз убагында келип отурат. Республикабыздын башка облустарында да ушуга окшогон натыйжалуу өндүрүш иштеп, ал мамлекетибиздеги ички жана тышкы кырдаалга таасир этип турушуна үмүттөнүшүбүз керек.

7.14 МИЛЛИОН ДОЛЛАР

2015-жылы Ысык-Көл облусун өнүктүрүү фондуна салым

касын пайдаланат. Программанын алкагында каналдар, резервуарлар жана сууну бөлүштүрүүчү бассейндер тазаланып, Жети-Өгүз менен Тоң райондорунун айылдарын суу менен камсыздоодо.

«Кумтөрдүн» дагы бир негизги багыты – кичи жана орто бизнести колдоо. Компаниянын колдоосу менен үч микрокредиттик агенттик ачылып, алар Кыргызстанда эң төмөн пайызда - 10 пайыздан 12 пайызга чейин насыя берип турат. 2006-жылдан тартып компания микрокредиттөөгө

уда. 2015-жылы дыйкандар күнөскана курууга кызыгып кетишти, ушул тармакта иштегиси келгендер табыштама жазып, насыя алса болот.

Жакында жалпыга маалымат каражаттары «Ысык-Көл облусунун Жаштар банкы» тууралуу жазып чыкты. Бул жерде да «Кумтөр» өз жардамын аябастан жаштарды колдоо программасын ишке ашыра баштады. Бул долбоор өз ишин 2013-жылы баштаган. Ошол убакыттын ичинде компания программага 300 миң долларга жакын каражат са-

«КУМТӨРГӨ» ТАЖРЫЙБА АЛУУ ҮЧҮН

Орусиялык «Полюс Голд» компаниясынын адистери Кыргызстанга алтын өндүрүүнүн уникалдуу технологиясын үйрөнүүгө келип кетишти.

Дарина Асанбекова

Орусиядагы алтын казып алуучу ири компаниялардын бири «Полюс Голддун» адистери «Кумтөр» кен казуучу жайын өз көзү менен көрүп, анын уникалдуу технологиясын үйрөнүү үчүн атайын Кыргызстанга келишкен. Орусия, тактап айтканда, Сибирь түздүк жерде жайгашкан, бирок тоолуу, абдан катаал шартта алтын казып алуу ыкмасын үйрөнүү ар бир геолог үчүн жакшы мүмкүнчүлүк. Орусия компаниясынын өкүлүнүн айтымында, Красноярск крайында жайгашкан алтын кен ишкана жакшы жабдылган, бирок иш ыкмасы совет мезгилинде кандай болсо, ошо бойдон калган. Терс жактары көп, анын үстүнө батыш стандарттары менен технологиялары өндүрүштө арбын пайдаланылып, ар бир бизнес-те мейнстрим болууда. Мына ушундай тажрыйба алуу үчүн алар «Кумтөргө» келди. «Полюс Голд» АК менеджери Ринат Захарян көп жылдык таж-

рыйбасы бар адис, «Кумтөрдө» 13 жыл иштеп кеткен. Бул жерден алган тажрыйбасын көрүп аны Орусияда дароо кызматка алышты. «Полюс Голддо» бул анын төртүнчү долбоору жана жетекчилик анын билимин баалап, тажрыйбасын өз өндүрүшүндө пайдаланууда. Ринаттын кесиптештери арасында «Кумтөрдө» мурун иштеген

келдим, алар өндүрүш кандай түзүлөрүн көрсүн деп», — дейт орусиялык компаниянын менеджери. «Кумтөрдү» Кыргызстандан сырткары жактарда да жакшы таанышат, ал өзүнүн заманбап технологиялары, алтын кандай кыйынчылык менен өндүрүлүп, иштетилери менен белгилүү. «Полюс Голддун» башкы механиги Александр Бойкону баары кызыктырып жатты — өндүрүштүн жүрүшү, самосвалдарды ким оңдойт, иш журналы кандай толтурулат жана шаймандар жумушсуз турбаш үчүн эмне кылынаары кызыктырды. «Коопсуздук техникасы боюнча дыкаттык менен жасалган баяндамалар мени таң калтырды. Бул жерде көңүл чордонунда жумуш эмес, эмгек коопсуздугу жана кырсыкты болтурбоо турат», — дейт Александр Бойко.

«Кумтөрдө» дайыма ушундай: ар бир тилкеде өткөн ар бир жыйын, ар бир иш күнү коопсуздук техникасын эскертүүдөн башталат. «Бул жерде баары жогорку деңгээлде уюштурулганы сезилип турат, — дейт «Кумтөр» фабрикасы тууралуу «Полюс Голд» АКнын автоматташтыруунун операциялык директорунун орун басары Дмитрий Селантьев. — Көрсөтмөлөр, техника боюнча толук маалымат кызматкерлердин пайдалануусунда, маалымат баракчалары баардык бөлүмдөргө таратылган. Бул өтө маанилүү деп эсептейм, кызматкерлердин жумушка болгон кунт коюусун күчөтөт. Эмгекти коргоону мыкты уюштурушуптур». Атайын бут кийим, каска, колкап жана кулак коргоочу аспаптар — кызматкерлер жана фабрикага келгендер үчүн өтө маанилүү. Деңиз деңгээлинен 4600 метр бийиктикте жайгашкандыктан, бул жерде иштөө тургай жөн гана басып жүрүү өтө кыйынга турат. Ошондуктан кызматкерлерге болгон талап күчтүү, ошол эле мезгилде фабриканын ичи жогорку деңгээлде жабдылган. «Мага «Кумтөрдө» өндүрүш маданияты, автоматташтыруу

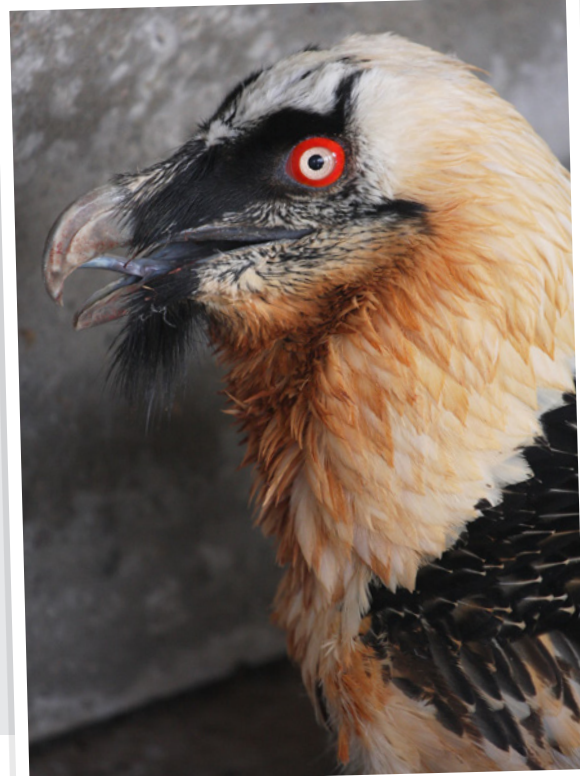
системасы жакты, жабдуулар талаптагыдай, — дейт «Полюс Голддун» ЗИФ-4 башкы байыттыруучусу Сергей Ложников. — Долбоор башынан эле мыкты жасалган. Бизде адатта фабриканы куруп, анан ага кошумча киргизип, анан оңдоп чыгышат. А бул жерде болсо баары даяр, эң мыкты жолго коюлган». «Полюс Голддун» Орусиядагы эң ири алтын өндүрүүчү фабрикасы Красноярскийде жайгашкан. Ага карабастан, «Кумтөрдөгү» шарт алардыкынан жакшы. Технологиялар да заманбап экен дешти Орусиядан келген меймандар. Азыр «Кумтөргө» жергиликтүү жана чет өлкөлүк адистер көп келет. Кайсы бири адис катары келсе, башкалары тажрыйба алуу үчүн кайрылат. Себеби «Кумтөр» — дүйнөдө эң татаал жана жогорку технологиялуу. Жер шарынын каалаган жеринде иштеген адис үчүн технологиялар аймагына келүү — чоң ийгилик. Мына орусиялыктар да чоң канааттануу менен кетип жатып, жайында да келебиз деп үмүттөнүштү, себеби кыска мөөнөттүн ичинде ишкананын баарын кыдырып чыгуу мүмкүн эмес.

POLYUS GOLD INTERNATIONAL —

орусиялык алтын казып алуучу компания. Дүйнөдө жана Орусияда эң көп алтын казып алуучу компания. Ал Якутия, Красноярск крайы, Иркутск, Магадан жана Орусиянын Амур облусунда жер алдында жана кумга аралашкан алтынды казып чыгат. «Полюс Голд» компаниясы Орусиядан чыккан алтындын 20 пайызын өндүрөт.

адистер да бар. Кыргызстанда тажрыйбасын өркүндөткөн алар оператор, механик, диспетчер болуп эмгектенишет. «Биз ишканабызда «Кумтөрдөгүдөй» өндүрүштүн жаңы түзүмүн жасайлы дедик. Кандайдыр бир өзгөртүүлөрдү киргизүүнүн алдында мен кесиптештеримди бул жакка алып

«КУМТӨРДҮН» АЛТЫН ЭРЕЖЕСИ: БИОТҮРДҮҮЛҮКТҮ САКТОО

Ар кандай даражадагы аткаминерлер айлана-чөйрөнү коргоо жолундабыз деп төшүн какканы менен иш жүзүндө адамдын табиятка мамилесинде маргиналдык принциптер жана жемкорчулук өкүм сүрүүдө. Мандаттарынын артына жашынган аткаминерлер Кызыл китепке кирген жаныбарларды атып, ууга чыкканын токтоткон жок. Анысы аз келгенсип, муну кандайдыр бир бийик жетишкендик катары көрсөтөт. Ал эми деңгээли төмөнүрөөк аткаминерлер, капчыгы бир аз жукараак кызматкерлер же бийик даражага жетүүнү жашоодогу максат кылгандар «чоңдордун мыйзамдаштырылган мыкаачылыгын» туурашат. Бул чынжыр коомдун түбүнө чейин небак жеткен. Жыйынтыгы абдан аянычтуу – айлана-чөйрөгө жана балдарынын келечегине кайдыгерлик. Бул чоң коомдук көйгөй, аны митинг же ыңкылап менен чечүү мүмкүн эмес.

☛ Каныкей Аширова

Хан жасай албаганды, ва-зири аргасыз аткарат

Мамлекет келечек муундарын ойлогусу келбесе, бул милдетти мойнуна жергиликтүү жана эл аралык жаратылышты коргоочу уюмдар жана жигердүү топтор алууга аргасыз. Бул багытта кыйла ишти коомчулуктун көңүл чордонунда турган ири компаниялар да жүргүзүүдө. Тилекке каршы, экология жаатында булар жүргүзгөн зор иш көзгө көрүнбөйт, а бирок булар кенедей бир кемчилик кетирсе, аны апыртып, кара-лап, уу-дуу түшөт. Бул бизде гана эмес, бул өзү иштеген өлкөдө коомчулуктун жашоосуна кандайдыр бир таасир эткен өнөр жай компанияларга мүнөздүү, бүткүл дүйнөлүк көрүнүш. Мисалга «Кумтөрдү» алалы – ал кыргыз өнөр жайы-

нын анык лидери жана саясий элитанын өкүлдөрү менен элдин ортосунда болуп жаткан көп жылдык соодалашуунун негизи. Келишимдер, пайыздар жана «Центерра» менен анын негизги акционер болгон Кыргызстан ортосундагы сүйлөшүүлөрдөн алаксып, тоо-кен компаниясынын айлана-чөйрө менен мамилесине көңүл бурсак. Далилдөөнү талап кылбаган эки аксиомадан баштайлы. Биринчиден, айлана-чөйрөгө таасир тийгизбеген өндүрүш болбойт. Эң жөнөкөй ишмердүүлүк да айлана-чөйрөгө кандайдыр бир деңгээлде таасир этет. Өтүкчү болобу, зергер болобу, баары бир таасир тийгизет. Ири ишканаларды айтпай эле коёлу. Бирок бул маселенин экинчи жагы да бар. Табигат – бул өзүн өзү калыбына келтирүүчү зор система, ал баштапкы абалына келүүгө умтулуп турат. Ал

экосистемага болгон таасир кайтарылгыс чектен өткүчө калыптана берет. Ошондуктан өндүрүш ишмердүүлүгү ошол чектен өтпөй, адам менен табигаттын ортосундагы «dead line» дегенден ашпашы абзел. «Кумтөр» компаниясынын саясаты так белгиленип, анын принциптеринин бири – айлана-чөйрөнү булгоону алдын алуу жана компаниянын ишмердүүлүгүндө ага таасирин болушунча азайтуу.

Ураандардан конкреттүү иш-аракетке

Эми принциптери түшүнүктүү, иш жүзүндө кандай? Айлана-чөйрөнү коргоо жана эмгек коопсуздугу – компания ишинде негизги приоритеттеги жагдайлар. Өз ишинде компания эл аралык каржы институттары иштеп чыккан бир катар өндүрүштүк жана экологиялык стандарттарды карманат. «Кумтөр Голд Компани» бул жаатта Канада менен Кыргызстан сунуштаган талаптарды кынтыксыз аткарат. Өндүрүштө эки өлкөнүн аракеттеги жана эл аралык институттар сунуштаган нормативдердин эң катаалы колдонулат. Мындай тажрыйба биздин өлкө үчүн уникалдуу факт, бирок эл аралык бизнес имиджинде ишке мындай мамиле адат. Эл аралык серепчилер, бейөкмөт уюмдар жана журналисттердин көптөгөн «десанттары» компаниянын идеологиясында терең калыптанган принциптер иш жүзүндө так жана катуу талапта аткарылып жатканына күбө болуп келишет. Келишимдер менен

макулдашууларда жазылган принциптер, анын ичинде экология, айлана-чөйрөнү жана биотүрдүүлүктү сактоо эл аралык бизнес-милдеттенмелерин аткаруу жана кызматкерлердин коопсуздугу менен эмгекти коргоо сыяктуу абдан маанилүү. Айлана-чөйрөгө байкоо жүргүзүү менен аны сактоого компания жыл сайын 7,5 миллиондой АКШ доллар жумшайт.

Жаратылышка «үнөмдүү» мамиле жасаса болот, аны «көбөйтсө» болот, бирок жок кылууга болбойт

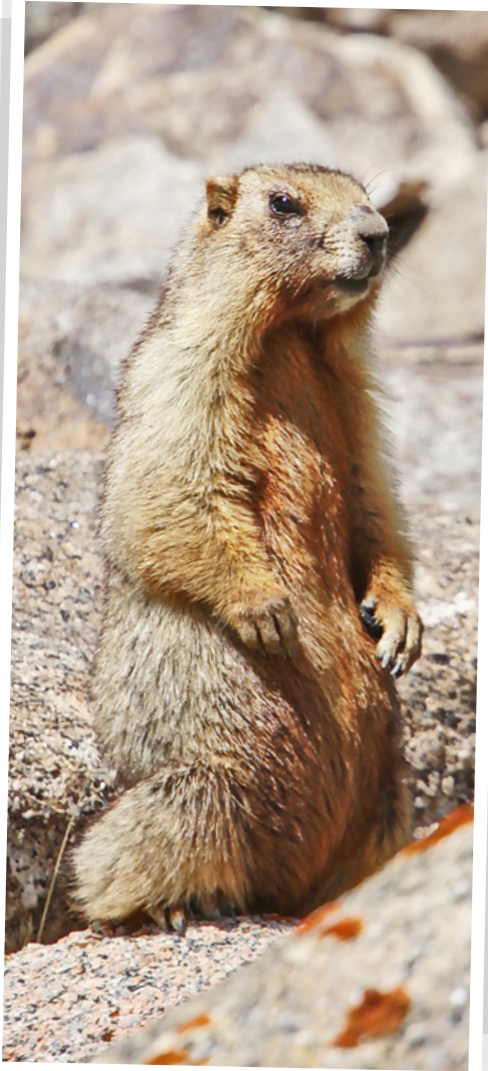
Биотүрдүүлүк – бул лакмус кагазы, айлана-чөйрөнүн «саламаттыгын» аныктоочу жөнөкөй жана так ыкма. Бул Ысык-Көл сыяктуу Тескей жана Күнгөй Ала-Тоо кыркаларынын ортосунда жайгашкан табигый жаратылыш ойдуңундагы туюк экосистемалардан даана байкалат. «Кумтөр» биотүрдүүлүктү сактоодо ар тараптуу колдоо көрсөтөт. Ал үчүн ишканалары эксплуатациялоодогу мезгилден тартып жер пайдалануу маселесинде комплекстүү иштер аткарылат. Мындан тышкары «Кумтөр» бийликтин жогорку бутактарынан тартып жергиликтүү жамааттар жана бардык кызыкдар тараптар менен конструктивдүү диалог түзүп, кызматташуу абдан маанилүү экенине түшүнүү менен мамиле жасайт.

Албетте, ишканаларынын аракети айлана-чөйрөгө таасир этет. Бирок адистер да, эл аралык серепчилер да бир

ооздон, табигатта коркунучтуу өзгөрүүлөр болгон жок деп айтышууда. Аймактын көрүнүп турган биотүрдүүлүгү буга далил. Парадокс, бирок, алтын кен иштей баштагандан бери аймакта өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсү кыйла көбөйө түштү. Мунун себеби – «Кумтөрдүн» концессиялык аймагында аңчылыкка тыюу салынып, кендин айланасында мал жайыттары кыйла кыскарды. Бирок браконьердик, жайыт жерлерди ашкере колдонулуусу, айыл-чарбалык жерлердин ысырапчылыгы жана ушулар менен күрөшүүнүн институционалдык ыкмалардын жогу Ысык-Көл биосфералык аймагы жана жалпы эле Тянь-Шандын биотүрдүүлүгүн сактап калууну кыйла кыйындатат. Маалымат таркатуу саясаты да маанилүү аспект. Адатта айрым саясий катмарлардын табыштамасы менен тоо-кен жана экология кызыкчылыктарынан алыс, компаниянын иши тууралуу жалган маалымат даярдалып калкка таратылат.

Жаратылышка кеңири мониторинг жүргүзүп, кызыкдар тараптар менен кызматташуудан тышкары «Кумтөр» аймактын биотүрдүүлүгүн өркүндөтүү максатында бир топ долбоорлорду иштеп чыгып, жүзөгө ашырууда. Бул – Биотүрдүүлүктү изилдөө, аймактын маанилүү флора менен фаунасын иликтөө борбору. Көрсө, өсүмдүк жана жаныбарлар дүйнөсүнүн белгилүү бир түрүн иликтөөнү колдоого алуу маалымат технологиялары жана системасын пайдалануучу маселелерди

• БИОТҮРДҮҮЛҮК

чечүүгө да жардам берет экен. Биотүрдүүлүккө келтирилген аймактык коркунучтарды жоюу боюнча кызматташууну кеңейтүү, ошондой эле саздак жерлердин биотүрдүүлүгүн арттыруу жана аймактык жана улуттук өзгөчө коргоого алынган жаратылыш аймактарына колдоо көрсөтүү пландалган.

«Кылымдык сертификаты» бар «Фауна жана Флора Интернешнл» кепилдиги

2012-жылдын ноябрында «Кумтөр» «Фауна жана Фло-

ра Интернешнл» эл аралык уюму менен өнөктүк мамилелери жөнүндө Меморандумга кол койгон. Бул уюм 1903-жылы негизделип, дүйнөнүн 40 өлкөсүнүн аймагында иш алып барат. ФФИ ишмердүүлүгү жок болуп бара жаткан биологиялык түрлөр жана экосистеманы коргоо, илимий тастыкталган иштин экологиялык коопсуз түрлөрүн таркатууга багытталган. Бул беделдүү уюмдун кызыкчылыктары арасында биокорголуучу аймактарда адамдардын жашоо деңгээлин жогорулатуу. Ошентип, Кыргызстандын

алдыңкы тоо-кен компаниясы белгилүү эл аралык аудитордун колдоосуна ээ болду. Бул чоң милдет жана «Кумтөр» анын жоопкерчилигин алып, биотүрдүүлүктү сактоо тармагында өз ишмердүүлүгүн эл аралык колдоого алдыртты. Баса, биздин Айлана-чөйрөнү коргоо агенттиги да өлкөбүздө ФФИ ишмердүүлүгүн жогору баалап, бул анын баалоосунун жана сунуштарынын комдук сертификаттоосу деп атаса да болот. Албетте, биотүрдүүлүктү сактоодо «Кумтөрдүн» негизги камкордугу ишкананын

концессиялык аймагына жана наша турган Сарычат-Эр-таш коругу. Андыктан корук менен кызматташуу боюнча программалар иштелип чыгып, аткарылууда. Бардык программалардын негизги бөлүгү – илбирстин популяциясын сактоо. Ал биздин элдин эн жаныбары гана эмес, аймактагы биоартүрдүүлүк чынжырында эң жогору турган жандык. Илбирсти сактай алсак, биз жаратылыштын башка көйгөйлөрүн да чече алабыз. Изилдөөлөр коруктагы илбирстин саны 18ге чейин жогорулаганын көрсөттү. Аң

уулоого тыюу салуу саясаты тоо-кен ишканада учурда да күчүндө жана ал браконьерлерге бөгөт болууда. Аркарлардын саны болсо 750дөн 2500гө чейин өсүп, Кыргызстандагы эң ири популяцияны түзөт. «Кумтөр» компаниясынын жетекчилиги кенден алтын казып алуу менен катарда жаратылыш, флора менен фауна, демек болочок муундардын келечегин унутпаш керектигин түшүнөт. Бул алтын өндүрүүчү компаниянын негизги алтын эрежеси.

КАРАКОЛ ЗООПАРКЫНДА ЖАҢЫ ТУРГУН – БАЛА-АРСТАН СИМБА

Тогуз айлык Симба аттуу жаныбар Кавказдагы зоопарктардын биринен келди. Бул белек. Албетте, белек кылуунун себеби бар. Ал кадимки табигый сезим - Симбанын атасы аны өзүнө атаандаш көрүп, күчүгүнүн аманчылыгына коркунуч туудура баштады.

Каныкей Аширова

Симбаны ветеринарлар текшерип, анын саламаттыгын канааттандыралык деп тапты. Арстанды Бишкектен Караколго жеткирүү убагында утурум бирок кенен капаска отургузушту. Симба бир ай бою карантинде отуруп, ветеринарлардын тынымсыз көзөмөлүндө жүрүп, акыры Караколго сапар алды. Жайкысын аны ыңгайлуу капаска отургузушуп, күчтүү азыктандырышат. Бирок кыш-

кысын анын абалы кандай болорун «Бугу Эне» фондунун кызматкерлери азырынча билбейт. Арстанга атайын жылуу капас керек болот. Ал эми зоопарк жетекчилиги кирүү билети 70 сом, ал эми жаныбарларды тамактандыруу айына 300 евро талап кыларын айтып, нааразы. Жаратылышта арстандар ондон он төрт жашка чейин жашайт. Эркеги адатта он жашка чыгып, чыкпай мерттенет. Себеби алар ургаачы-

сын талашып, башка арстандар менен күрөшкө түшүп, өмүрүн кыйла кыскартат. Арстандардын саны азайып бараткандыктан, алар аярлуу жаныбарлар катарына кирет. Акыркы эки он жылдыктын ичинде Африкада арстандын 30-50 пайызы гана калды. Алар кайтарылган аймактан чыгып кеткенде, арстандарды өлтүрүп кетүү окуялары арбын. Мунун себеби азырынча белгисиз, бирок арстандардын азайышына негизинен жашаган аймактын кыскарышы жана адам менен кагылышуусу себеп. Дүйнөнүн бардык зоопарктары арстандарды көбөйтүү программасынын алкагында кызматташып турат.

СУУ КОДЕКСИНЕ ӨЗГӨРТҮҮ КИРГИЗҮҮ: АРГАСЫЗ ӨЧКӨН ҮМҮТ

Жакында парламент КРдын Суу кодексине түзөтүү киргизүү маселесин чечип бериши керек. Коомчулукту дүрбөткөн бул маселе эмдигиче кызуу талкууга алынып келет.

Апас Зарипов

Маселе тарыхынан

Суу кодексине өзгөртүүлөр боюнча дискуссия бир жыл мурда башталган. Учурда аракеттеги Суу кодексинин (2005-жылы кабыл алынган) 62-беренесинде мөңгү жанында өндүрүш иштерин жүргүзүүгө тыюу салынат. Ошентип, былтыр жайында «Кумтөрдүн» иштеши күмөн боло баштады («ким кимге канча карыз» деген инвесторлор менен талаш-тартыш менен жергиликтүү калктын нааразычылыгы аз келгенсип), себеби Давыдов мөңгүсүн коопсуз жерге которбосо алтын кендин иштеши мүмкүн эмес болуп калды (мөңгүнү болсо «Кумтөр» инвесторлорунун эсебинен жылдырышмак). Мөңгү дайым кыймылда, аны башка орунга котормоюнча маселе чечилбейт. Азырынча өкмөттүн өзгөчө токтому менен иш уланып жатат, бирок бул түшүнүксүз жагдай акыры чечилүүсү абзел.

Былтыр Өкмөт Суу кодексине өзгөртүү киргизүү демилгесин көтөрүп, мөңгү жанында иштөөгө тыюу салдырып, бирок ошол эле мезгилде бюджет түзүүчү ишканалар бул тыюудан сырткары болмок. Албетте «Кумтөр» ушундай ишканалардын катарына кирет.

Ошондо Өкмөттө мыйзам кабыл алынабы же жокпу, Давыдов мөңгүсү баары бир жыла берерин түшүндүрүшкөн. Тилекке каршы, табигат күчү аткара турган ченем актыктарын чыгаруу мүмкүн эмес (сарказм үчүн кечириңиздер). Мөңгү жыла берип, акыры карьерди толугу менен каптаса, алтынды казып алуу мүмкүн болбой калат. Анда талаш-тартыштын баары токтоп, «Кумтөрдүн» кирешесинде мамлекеттин үлүшү канча болоорун соодалашпай, токтотуп койсо болот. Анда бул маселе өзүнөн өзү чечилет, бирок анын жыйынтыгы аянычтуу болмокчу. Ошондуктан алтынды мындан ары да казып алууну уланткыдай кылып, «Кумтөр» маселени чечип берүүсүнө уруксат берүү керек. Бирок бул айрым эксперттерди чочулатат.

«Музду мүшөккө салып, ишканадан чыгарышкан жок. Кенчилер болгону музду бир жерден алып, коопсуз жерге ташып барып, ал мурун кандай деңгээлде турса, ошондой кылып жайгаштырууда.

1987-жылы чыккан Кыргыз ССР атласын карасаңар, Ак-Шыйрак тоо массивинде Давыдов мөңгүсү кенедей жерди ээлегенин көрөсүңөр. Бул деңиздеги бир тамчы. КР УИАнын Суу жана гидроэнергетика маселелери институту берген баяндамага ылайык, ал мөңгүдөн эриген суунун Нарын дарыясына түшкөн үлүшү 0,004 пайызды гана түзөт, ал эми гидрологияда ал норма 10 пайыз, – дейт айлана-чөйрөнү коргоо жана токой чарбачылыгы мамлекеттик агенттигинин мамлекеттик экологиялык экспертиза бөлүмүнүн башчысы Арсен Рыспеков.

Бул демилге айрым экологдор жана депутаттар тарабынан катуу сынга алынды. Талаш-тартыштын маңызына чөмүлсөк, бул саясий маселе экенин түшүнөбүз. А бирок аны экономикалык жактан караштырсак жакшы болмок.

«Мөңгү жанында кен казууга тыюу салуу маселеси саясий мааниге ээ, ал өтө эле апыртылган, анын эч кандай зыяны жок. Албетте, иштетүүгө жараксыз бош текти мөңгүгө чогултуу долбоордун мүчүлүштүгү эле. Бирок бул аракет жоопкерчиликтүү бардык мамлекеттик органдар менен макулдашылган. Компания аны өзү билемдик менен жасаган жок. Эң негизгиси, бул мүчүлүштөр айлана-чөйрөгө эмес, кендин ишине таасир тийгизди. Инвесторлор кендин ишине кошумча каражат салууга мажбур болду. Бирок, алар бул каражаты жумшоого даяр турат!» – дейт кыргыз тоо ассоциациясынын башкармалык мүчөсү Валентин Богдецкий.

Мыйзам долбоору Жогорку Кеңештин биринчи эки окулушунан өтүп, анан депутаттар аны караштырууну күз айларына жылдырды. Күзүндө, жаңы парламент шайланып, баары мыйзам долбоору туралуу унутуп койду. Эми өтө маанилүү мыйзамды жаңы чакырылыштагы депутаттар карашмакчы.

Кошуусуна кемитүү

Түзөтүүлөр кабыл алынбаса эмне болоорун карап көрөлү. Анда «Кумтөр» ишин токтотуп, инвесторлор өндүрүшүн толугу менен жыйыштырууга аргасыз болот. Кыргызстандын ИДПсы 7-10 пайызга төмөндөп, ЕА-ЭС аянтчасында кирүү жана кризис учурунда, мындан башка кыйынчылыктар да аз келгенсип. Мамлекеттик бюджет-

тин киреше бөлүгүнө 5 млрд сомдой салык жана 1 млрд сомдой социалдык төлөмдөр түшпөй калат. Башкача айтканда, пенсионерлердин жарымына жөлөк пул төлөөгө каражат калбай калат.

«Менимче КРдын айрым мыйзамдарына өзгөртүү киргизүү керек, мамлекетке киреше алып келүүчү ири объектилер иштеп баштаганда бюрократиялык бут тосулар болбогудай кылып. Макулдашуулар жана кайтадан макулдашуулар убакытты созуп жиберет, ал эми инвесторлор болсо күтө албайт. Бул создуктурулган процедура-ларды азайтып, процесс кыргыз мыйзамдарын толугу менен сактоо иретинде, тез-тез өтүп тургандай кылуу керек – бул эки тарапка тең бирдей пайдалуу», – дейт Рыспеков.

Майда-чүйдөлөр да бар. Юридикалык кесепеттер да болушу мүмкүн – «Центрера» менен көптөгөн акционерлерден эл аралык сотторго түшкөн доо арыздар. «Кыргызалтын» ААКтын каржы-экономикалык абалынын начарлашы жана «Макмал», «Терек-Сай» менен «Солтон-Сары» кен ишканалары токтоп калышы мүмкүн. Беш миңден ашуун адам жумушсуз калат.

«2014-жылы өкмөт 50% гө 50% үлүшүндөгү биргелешкен ишкана түзүүгө макул болгондо, Кыргызстан 2014-жылы жалпы түшкөн \$150 миллион доллар алмак. 2015-жылы дагы 60 миллиондой долларды колдон алдырып жибердик. Жөнөкөй арифметика менен бюджетке жалпысынан 135 миллион доллар түшпөй калганын эсептесе болот. Анан эмне кылабыз? Дивиденддерден түшкөн 12-13 миллион долларды кармап тим болобуз да. Эми ойлонуп иш кылыш керек», – дейт кыргызстандын тоо-металлургия профсоюзунун борбордук комитетинин төрагасы Элдар Таджибаев.

Төмөндөтүү оюну

Өндүрүштүн токтоп калышы экологиялык катастрофа коркунучун туудурат. Мөңгү баары бир жыла берет. Анын ордун которбосо, карьер тонналаган музга толуп, алтынды казып алуу мүмкүнчүлүгү болбой калат. Калыбына келтирүү экономикалык жактан өтө кымбатка туруп, алтындын туруксуз баасынан улам пайдасыз жана маанисиз болуп калат. Бир да акыл эси ордундагы инвестор чыгаша болуп иштегиси келбейт. Андай күндө улутташтыруучу деле нерсе калбайт.

«Бул маселеде бийликтин позициясы так жана бекем болушу керек. Болбосо саясий оюндар өлкөдө ансыз деле солгундап турган инвестициялык климатты ого бетер бузат. Ал эми кризистин шартында ал кезектеги чыңалууга алып келиши мүмкүн», – дейт саясатчы Марс Сариев.

Негизи Кыргызстандагы инвестициялык климат тууралуу өзүнчө сөз кылса болот. Инвесторлорду кучак жайып күтүп жаткан кейпибизди канчалык көрсөтпөйлү, «Кумтөргө» байланыштуу жагдай ондогон чыныгы долбоорлорду токтотуп турууда. Жумшалган каражатың белгисиз жакка жок болуп кетүү коркунучун туудурган өлкөгө эч ким ачка салгысы келбейт. Өлкөнүн инвестициялык жагымдуулугу үчүн көргөн чараларыбыздын баары байкалбай өтүп кетүүдө, ал эми «Кумтөрдүн» окуясын бизнес коомчулук беш колундай билет.

«2014-жылы тигил же бул ишкана ачылганы турса эле жергиликтүү калктын нааразычылыгы пайда болгон көрүнүштөр көп болду. Учурда ошондой кагылышууларга жол бербөө чаралары көрүлүүдө.

КРнын экономикасына каражат салгысы келген болочок инвесторлор менен келишим түзүү алдында биз бир катар шартыбызды коюп жатабыз.

Биринчи кезекте, жергиликтүү тургундарды кызматка алуу, аларга жакшы шарт түзүп берүү жана эмгек акысын алгылыктуу кылуу. Мындан тышкары тоо-кен жаатында «Кен байлыктар жөнүндө» мыйзам иштеп, ага ылайык инвесторлор жергиликтүү фонддорго бонус төлөп, социалдык пакет иштеп чыгууга милдеттүү.

Мындан тышкары, элет жеринде да жигердүү иш жүрүп жатат. Ал максатта аймактарда тегерек столдор уюштурулуп, жергиликтүү бизнес коомчулугу менен жолугушуп турабыз. Бул иш-чаралар калктын инвесторлорго болгон мамилесин өзгөртүп, элет жеринин социалдык-экономикалык абалын жакшы жакка буруу. Аракетибиз кандайдыр бир жагымсыз окуялардан улам текке кетпесе экен деген эле тилек», – дейт КРнын Экономика министрлигинин инвестицияларды алгачкы агенттигинин директору Алмаз Сазбаков.

«Кумтөр» токтоп калса бюджетке келтирилген чыгымды толуктоо кыйынга турат. Ошондуктан «ким кимге канча карыз» деген талаш-тартышты четке кагып, түзөтүүлөрдү тезирээк киргизүү керек. Бул инвестордун гана эмес, өлкө кызыкчылыгы. Бул жагдайдан мындан ары да коомдук капитал жасай берүүнү уланта берсе болот дечи. Бирок ал узакка созулбайт. Себеби кен ишканалары сактап калуу үчүн өндүрүшчүлөрдө канча убакыт калганы белгисиз.

Ошол убакта Жогорку Кеңеште «Кумтөр» жанындагы мөңгүлөрдүн абалын иликтеп чыккан эксперттик комиссия ишинин жыйынтыгы боюнча коомдук угуулар болуп өттү. Өткөн жылдын жай айынын ортосунан тартып иштеген адистер кен казуу иштери мөңгүнүн эришине анчалык таасир бербегени тууралуу жыйынтыкка келишкен. Мөңгүнүн эришинде негизге фактор болуп климаттын кескин ысышы эсептелген. Бирок эл өкүлдөрү көнгөн адатын улантты – алар «Кумтөргө» барып, анын абалы менен жеринде таанышмай болушту.

«Каалайбызбы, каалабайбызбы, бул маселени чечишибиз керек. Айлана-чөйрөнү коргоо боюнча мамлекеттик агенттиги Суу кодексине өзгөртүүлөрдү киргизүүнү колдоодо. Парламент депутаттары маселени ар тараптуу иликтеп, окумуштуулар берген бүтүмдөрдү, «Кумтөрдүн» экономикабызга кошкон эбегейсиз зор салымын эске алып, туура чечимге келет деген үмүттөбүз», – дейт Арсен Рыспеков.

«Новые лица» гезити

ЭКОЛОГИЯГА КАМ КӨРҮҮ – КЕЛЕЧЕККЕ ИНВЕСТИЦИЯЛАР

Өндүрүш калдыктарын жөндөө концепциясы аймактын айлана-чөйрөсүн коргоодогу багыттардын бири

Кыял Назаралиева

Адам өзүн жаратылышта кандай алып жүргөнүн көрүп ал адамдын ким экенин билүүгө болот. Кимдир бирөө таштандыларды ыргытып, талаа чөбүн өрттөп, баштыктарга таштандыларды толтуруп ыргытат. Ал эми кимдир бирөө баарын бир жерге чогултуп, атайын таштанды ыргытуучу жерге таштайт. Өндүрүш ишканалары да ушундай. Кайсы бири өз артынан өлүк чөлдү калтырса, кайсы бири айлана-чөйрөнү сактап калуу үчүн чоң каражат жумшайт. Мына ушундай ишканалардын бири «Кумтөр». Бул таштандыларды керекке жаратуучу аз сандагы ишканалардын бири. Ишканада катуу таштандыларды иштетүүнүн комплекстүү пландарынын негизинде эң мыкты эл аралык тажрыйба жатты. Классификациялоого ылайык таштандынын ар бир түрүн өзүнчө ыкма менен керекке жаратышат.

Таштандылардын түрү

Ишкананын ишмердүүлүгүнүн натыйжасында калдыктардын бир нече түрү чыгат. Бул тиричилик жана өндүрүш, ошондой эле зыяндуу калдыктар. Тиричилик таштандыларга турак-жай лагерь объектилери менен кеңселердеги тамак-аш калдыктары жана кагаз материалдар кирет. «Кумтөрдөн» күнүнө жашоо тиричилик калдыктарынан ар бир адамдан 1,4 кг чыгат (салыштыруу үчүн: Айлана-чөйрөнү коргоо агенттигинин баяндамасына ылайык, 2012-жылы АКШда 2 кг жана Монголиядагы жез казуу кенинен бир адамдан 5,6 кг таштанды чыгат).

Өндүрүштүк таштандылар болсо пластик контейнерлер, жыгач, металллом жана дөңгөлөк шиналары. Кооптуу уулуу таштандыларга цианиддин таңгактары, аккумуляторлор, медициналык калдыктар жана колдонуу мөөнөтү өткөн реагенттер кирет. Кыргызстандын өкмөт комиссиялары менен ички жана көз карандысыз аудиторлордун берген сунуштарына жоп катары «Кумтөр» таштандыларды башкаруу ыкмаларын жакшыртты. Кеп темир таштандыларын өз убагында чыгарып, иштен чыккан дөңгөлөктөр менен жүк контейнерлерин сактоону оптималдаштыруу жана иштетилген майды чогултуу система-

сын жакшыртуу тууралуу болуп жатат.

«Тиричилик таштандылары үчүн бүгүнкү күндө Кыргызстанда жалгыз иштеген жана эл аралык стандарттар боюнча жасалган таштанды сактоочу жай бар. Мындан тышкары, бизде уулуу заттар сакталуучу жайда сууну тазалоочу атайын орнотмобуз бар. Ал суу ушунчалык жакшы тазалангандыктан, аны ичүүгө да болот», – дейт компания президенти Дэниел Дежарден.

Таштандыларды жайгаштыруу

2014-жылдын аягында тиричилик жана зыяндуу таштандыларды сактоочу жаңы полигондор жана иштетилген майды убактылуу сактоо пункттары курулуп, ишке берилди. 2015-жылы жайында ал полигондор эксплуатацияга берилди. Полигондор заманбап инженердик стандарттар жана айлана-чөйрө жаатындагы мыйзамдарга ылайык курулган.

Бул объектилерди курууга компания 70 миң доллар сарптады. Жаңы полигондор – Кыргызстанда 1974-жылдан бери биринчи курулган жайлар. Алардын өзгөчөлүгү – толугу менен долбоорлоштурулуп, баардык экспертизалардан өтүшү. Тиричилик таштандылар полигону бул жөн гана таштандыларды көмүп салуучу аң эмес, ал бир нече коргоочу даражасы бар инженердик курулуш. Полигондун түбү геомембрана чели менен капталып, полигонго жер алдындагы суулардын өтүшүнө бөгөт болот. Мындан тышкары дренаж системасы да бар – ал жер алдындагы агынды жана эриген суу менен жаандын суусун чогул-

туп турат. Полигондо карышкыр жана башка жаныбарлардан коргоочу тосмо бар. Бул айлана-чөйрөгө болгон таасирди болушунча азайтып, жапайы жандыктарга жасалма тамактанууга шарт түзбөө максатында жасалды.

Алтын өндүрүүчү ишкана жабылгандан кийин ал полигон корум таштардан турган 30 сантиметрлик инерттик катмар менен капталат, анын үстүнө 20 сантиметрлик топурак менен төгүлүп, буга чейинки өскөн өсүмдүктөр себилет. Башкача айтканда, 2026-жылдан кийин ал полигондор жашыл дарактарга толуп, табигый чөйрөдөн айырмаланбай калат.

тиричилик катуу таштандыларын өз-өзүнчө чогултуу программасын баштады. Турак жай лагерде үч түрдүү таштанды челек орнотулмакчы – био бөлүнүүчү же органикалык таштандылар, кайра иштетилүүчү таштандылар менен кайра иштетилбеген таштандылар. Кагаз чогултуу үчүн өзүнчө контейнерлер коюлган.

Органикалык таштандылар бөлүнгөндөн кийин, кайра иштетүүчү таштандыларды бөлүп алуу оңой болот. Мисалы, желимдерди тамактын калдыктарынан тазалоонун кереги жок болуп калат. Ошентип полигонго көмүлүүчү таштандылардын саны 3-4 эсеге азаят.

Компанияда тиричилик таштандыларды өз-өзүнчө чогултуу боюнча кызматкерлер үчүн ири маалымат кампаниясы уюштурулат. Кампания жакынкы 2 ай ичинде башталат, азыр болсо даярдыкта көрүлүүдө. Үч түрдүү контейнерлер келип, атайын таштанды жүктөөчү машина да келмекчи.

Зыяндуу таштандыларды жайгаштыруучу полигон да бар, алар негизинен өндүрүштө иштетилген химиялык реагенттер сакталган таңгактар. Таңгактар - полипропиленден жасалган мүшөк, ал көмүү алдында үч тепкичтүү тазалоочу

да 90% өндүрүш калдыктары. Алар экинчи жолку кайра иштетүүгө тийиш калдыктар. «Кумтөр» жергиликтүү өнөктөрдүн жардамы менен темир калдык, иштетилген май жана жыгачтын 100% кайра иштетет. Темир калдыктары жергиликтүү «Вулкан-Плюс» компаниясына майдалоочу топ жасоого берилет. Башында «Вулкан-Плюс» компаниясы кичинекей майдалоочу топторду чыгарчу, бирок 2014-жылдан баштап алтын өндүрүүчү компанияга керек болгон баардык көлөмдөгү топторду жасап, 120 адамды жумуш менен камсыздап, «Кумтөрдүн» дээрлик баардык муктаждыктарын канааттандырууда.

Жыгач КГКнын аймактык кеңселери аркылуу жергиликтүү коомчулукка таратылат. Жыл сайын «Кумтөр» кышкысын там жылытууга аймактын тургундарына жыгач отун катары таратылат. Былтыр 22 жүк ташуучу машина жыгач аз камсыз үй-бүлөлөргө, мүмкүнчүлүгү чектелген балдарга кам көргөн бейөкмөт уюмдарга, коомдук мончо жана Балыкчы, Жети-Өгүз менен Тоң райондорунун мектептерине таратылды.

Дөңгөлөктөрдү кайра иштетүү үчүн өнөктөрдү издеп жатып, жергиликтүү өндүрүш ишканалары иликтенип чыкты. Натыйжада, Балыкчыдагы дөңгөлөк иштетүүчү чакан завод тандалды. Былтыр ал долбоор иштей баштады.

Мындан тышкары, былтыр компания кызматкерлердин иш тартибинин электрондук системасын киргизип, убакытты үнөмдөп, күн тартибин жазууну жана кагазды пайдаланууну токтотту. Жаңы система жыл сайын А4 форматындагы 48 миң баракты үнөмдөөгө мүмкүндүк берет.

«Кумтөрдүн» дагы бир долбоору – таштандыны кайра иштетүүчү эки жергиликтүү компания менен кызматташуу. Биринчиси «ЭкоБокс» Ысык-Көл облусу боюнча КГКнын маалымат борборлору менен кеңселеринен кагаз таштандыларын чогултуп турат. Экинчиси, желим таштандыларды кайра иштетүүчү коомдук фонду КГКнын баардык кеңселерине желим таштандылар үчүн атайын челектерди орнотуп чыкты.

Кайра иштетип же дагы бир жолу пайдаланууга мүмкүн болгон таштандылар убактылуу ишканада сакталат. Ал үчүн былтыр өндүрүш таштандыларын сактоочу өзүнчө полигон ачылган.

Быйылкы кышта Кызыл-Суудагы «Арча» бала бакчасында жылуу болот

Бул полигонду пайдалануу мөөнөтү 2026-жылга чейин, тактап айтканда, кен ишкананы өздөштүрүүнүн акырына чейин каралган. Полигондорду ушул белгиленген мөөнөткө чейин жеткирүүнүн ыкмасы бул тиричилик таштандыларын бөлүү болуп эсептелет. Таштандынын курамын карап көрсөк, анын 25-30%ы гана кайра иштетүүгө жараксыз. Ошондуктан «Кумтөр»

дон өтөт, жана жыгач ящиктер. Таңгактар бульдозер менен майдалангандан кийин көмүлөт. Полигондун үстүнө күнүгө ташып келинүүчү 20 сантиметрлик топурак төгүлөт.

Ишенимдүү өнөктөр менен таштандыларды кайра иштетүү

Алтын өндүрүүдөн чыккан таштандылар массасын-

• КӨҢҮЛ БУРУУ АЙМАГЫНДА

СУУСУНУ КАНГАН ЖЕРДИН ЖЕМИШТЕРИ

Тоң районундагы Төрт-Күл ири суу сактагычы жаз келгенде сууга толуп, ал суу кургакчылык маалында жардамга келет. Сууга тойгон талааларга көк чыгып, жалбырактар күнгө умтула созулуп, буудай кулпуруп бышат – түшүм мол болот. Бирок, алгач таман акы, маңдай тер менен күнү-түнү талаада эмгектенүү шарт. Суу резервуардын ылай менен топуракка толгон түбүн талаа иштери башталгыча тазалап бүтүш керек.

Айгуль Бекембетова

Аракет кылса берекет

Эки жылдан бери «Кумтөр Голд Компанинин» каржылоо-сунда Төрт-Көл суу сактагычын тазалоо жүрүп жатат (компания суу сактагычтын түбүн жакшылап тазалап чыгуу үчүн 100 миң доллар бөлүп берген). Ысык-Көл облусундагы эң чоң бассейн күнүнө 1200 гектар жерди камтып, Эшперов, Төрт-Күл, Бөкөнбаев жана Тоң айылдарын сугат суусу менен камсыздап турат. 1972-жылы курулган жасалма суу сактагычтын абалына совет мезгилинде жакшылап көз салып турушчу эле, азыр аны эч кимдин карагысы жок. Убакыт өткөн сайын 1 миллион 600 миң чарчы метрлик суу сактагычтын түбүнө баткак уюп, учурда сыйымдуулугу 800 миң чарчы метрди гана түзөт. Ошол суу сактагычтан тоюнуп турган жер кургай баштады.

«Кышкысын бизде кар түшпөйт, ошондуктан сугара келгенде кыйналабыз. Сугат суу жетишпегендиктен дыйкандар чыгым көрүүдө», – дейт Тоң районунун акими Эсенгул уулу Улан. Ал келечекке көз чаптырды: иштеп жаткан БСРди гана тазалап тим болбостон (район боюнча Төрт-Күл суу сактагычын эсепке алганда алтоо), жаңыларын да куруу керек. Быйыл жергиликтүү бийлик төрт объектинин курулуш планын даярдап берет деп убадалашууда, ал эми кийинки жылы долбоорлорду ишке ашыруу үчүн каражат издей башташат.

Бирок бул план гана, ал эми азыр иш жүзүндө эмне болуп жатканын сүйлөшөлү. 2015-жылы «Кумтөр» Төрт-Күл суу сактагычын тазалоо үчүн биринчи транш менен атайын техниканы бөлүп берген. 20 жылда суу сактагычта 450 миң чарчы метр баткак топтолуптур. Биринчи этапта 120 миң чарчы метр баткак чыгарылды, ошондон улам сугат жер жүз гектарга кеңейди. Быйыл тазалоо иштери улантылды. Анын жыйынтыгы баарыбызды кубандырып, дыйкандардын эмгеги да жеңилдей түшөт деген үмүттөбүз. Алар жайкысын суусуз калбай, күзүндө мол түшүм алат буюрса.

Бул көйгөй балким кийинки жылы толугу менен чечилет, анткени долбоор абдан чоң жана көлөмдүү болгондуктан тазалоо иштери бир нече этаптан турат.

Жасалма көл

Азыр бош турган жасалма көлдүн түбүндө техника иштөөдө. Суу сактагычтын баткак басып кеткен жерлеринде экскаваторлор жер казып, аны самосвалга жүктөөдө. 24 адам күнү-түнү нөөмөт алмашып эмгектенүүдө, себеби ишти тез арада бүтүрүү керек. Тазалоо иштерин «Тоң районунун өнүктүрүү агенттиги» аткарууда – бул «Кумтөрдүн» жергиликтүү уюмдарды ишке тартуу саясаты ишке ашып жаткандагысы.

– Бул жерде 12 атайын машина иштеп жатат, май куюучу машина менен бульдозерлер-

«Аймактын экономикасына кошкон салымыбыз»

– «Кумтөр» жергиликтүү бийлик органдары менен биргеликте Ысык-Көл облусунун туруктуу өнүгүү долбоорлорун ишке ашырып келет. Тоң районунун Төрт-Күл айылындагы суу резервуарын тазалоо мына ошондой долбоорлордун бири. Жүргүзүлүп жаткан иштер кепилдүү экономикалык жыйынтык бермекчи – мына ошол көрүлүп жаткан чаралардан улам аймактагы суу тартыштыгы чечилмекчи. Алгачкы байкоолорго ылайык былтыр

Төрт-Күл суу сактагычынан агып келген суу 1200 гектарга жетип, түшүмдүүлүк 20 пайызга жогорулаган. Жакынкы айылдарда эмгектенген үч миңге жакын дыйкан сугат суусун ала баштады. «Кумтөр» мындан ары да аймактын дыйкандарын колдойт, себеби бул биздин аймактын экономикасынын өнүгүүсүнө кошкон салымыбыз», – дейт «Кумтөр Голд Компанини» туруктуу өнүктүрүү боюнча директору Актилек Тунгатаров.

ден башкасы жергиликтүү айыл өкмөтүнүн балансында. 10 күн ичинде 60 миң куб баткак чыгардык- «Кумтөр Голд Компанинин» жер иштери боюнча устасы Жылдызбек Чынгышов катаал аба ырайында иштөө шартына көнүп калган. Айдың талаада муздак жел сөөккө жетет бирок ал кашын да серпип койгон жок. Анын максаты – иш планын иштеп чыгып, аны көзөмөлдөп, коопсуздук техникасына көз салуу. Жумушчулар өз ишин билип, жакшы иштеп жатканын айтты. Белгиленген күнгө карата жүз миң кубометр баткак чыгарылышы

керек. Ошентип, өткөн жылды эсепке алганда, сугат аянты 200 гектарга кеңеймекчи.

«Сугат суунун жетишсиздиги – аймагыбыздын чоң көйгөйү. 2008-жылы бул маселени чечүү аракети ийгиликсиз болду, анан ишке канадалык инвесторлор киришти. Тазалоо иштеринин биринчи этабында эле былтыр сугат мезгили мурдагыдай 10-15 күн болбостон, бир айга созулду. «Кумтөргө» ыраакмат, суусуз калган жокпуз. Айыл чарбачылыгы менен күн көргөн биздин эл үчүн бул чоң жардам, Төрт-Күл айылдык кеңешинин төрагасы Акимжан Анарбеков компанияга элет

элин колдоого алганы үчүн ыраазычылык билдирди. Айтымында, бул көйгөйдү өз алдынча чечүү колдон келбейт, анткени жергиликтүү бюджетте анча акча жок. Биз атайын депутаттык комиссия түзүп, анын мүчөлөрү объектиде күзөт өтөп, иш процессине эч ким тоскоол болбошуна көз салып, жумушчулар ишин убагында аяктады», – дейт төрага.

Жазында көлдүн тоолорунда жаткан кар эрип, Төрт-Күл суу сактагычын толтурат. Суу резервуарда бир нече ай топтолуп, анан сугат түйүнүнө берилип, дыйкандардын талаасына агып түшөт.

АДАМДАР – «КУМТӨРДҮН» БАШКЫ БАЙЛЫГЫ

Кыргызстандагы ишканаларда коопсуздук техникасын сактоо кандай абалда экени жашыруун эмес. ЖМКларда иш учурунда жаракат алып же мерттенгендер жөнүндө кабарлар сейрек эмес жана алар экономикадагы башка көйгөйлөрдүн да жүзүн ачат. Маселен, эч кандай кепили жок эмгектенген көмүскө жагы жана да кооптуу шарттарда жашы жете электрдин ишке алынуусу. Окуялардын көбү билинбеген бойдон калат, анткени компанияларга ачыкка чыкпай, жаракат алган кызматкерлерге бир жолку пул төлөп кутулуу оңой. Бишкек менен Ошто акыркы жылдары активдүү жүрүп жаткан курулуш иштериндеги башаламандык тууралуу көп эле айтылат. Бирок курулуш гүлдөп жатканына бир топ жыл болсо да, ал жакта тартип орнотууга эч ким ыктаган жок.

Дарья Мамонтова

Эксперттер жана профилдик мекемелердин билдирүүсүндө «Кумтөр» кени коопсуздук техникасын сактоодо башкаларга үлгү, өзгөчө иштөө шарттардын катаалдыгын эске алганда бул айрыкча көңүл бурдурат. Деңиз деңгээлинен 4 000 метр бийиктикте жайгашып, кычкылтек жетишпей, аба ырайы такай суук шартта иштөө жана жашоо өтө кыйын. Жылдын орточо температурасы -8°С ал эми эң суук күндөрү -38°С түзөт. «Тоо-кен өндүрүшүндө коопсуздук техникасын сактоо чоң көйгөй, — дейт Кыргызстандын тоо-кен өнөр жайчылар профсоюзунун борбордук комитетинин төрагасы Элдар Таджибаев. — Расмий маалыматтар боюнча, коопсуздук техникасы толук сакталбаганы үчүн өндүрүштүк кырсыктардын саны өсүүдө. Мындай ишканаларга «Кумтөр» кирбейт. Бул ишканада коопсуздук техникасы жогорку деңгээлде сакталат. Мисалы, ишканада 2,9 миңдей адам иштейт. 2008-жылдан 2014-жылга чейин бир да адам өндүрүштө мерттенген учур болгон жок. Ал эми «Макмал», Таластагы «Жамгыр» сыяктуу ишканаларда жыл сайын кырсыктар катталып турат. Бирок «Жамгырда» болгону 200 адам иштейт.

Кызматкерлердин саламаттыгы

Тоо-кен ишканага келген ар бир кызматкер да, ар бир мейман да алгач медициналык текшерүүдөн өтүүсү талап. Баардык кызматкерлер алгач Бишкек менен Балыкчы Өткөөл базасында жайгашкан компаниянын медициналык кеңселеринен текшерүүдөн өтөт. Медкеңселерде квалификациялуу кызматкерлер, тез жардам көрсөтүүчү адистер, эмчи айымдар, жана

инструкторлор эмгектенет. Кен ишканага чыккандан кийин кызматкерлер кошумча текшерүүдөн өтүп, түтөк болгон учурларда кошумча байкоого алынып, дарыланат. Тоолуу жерге көнө албай, кыйналгандар үчүн ишканада атайын барокамера бар. Мындан тышкары, компанияда жыл сайын сасык тумоого каршы эмдөө жүрөт. Кызматкерлердин саламаттыгына жүргүзгөн байкоодон кийин өпкө инфекциялары жумушка чыкпоонун башкы себеби экени аныкталган. Ошондуктан 2002-жылы тамеки чегүү менен күрөшүү программасы аракетке кир-

гизилип, ал тамеки чегүүчү жайлардын санын кыскартуу, дарыгерлердин тамекини таштоо боюнча кеп-кеңеши жана никотинге каршы пластырларды таратуу сыяктуу демилгелерден турат. Пассивдүү тамеки чегүүнүн зыяны да кыйла кыскарды. 2010-жылдан тартып «Кумтөр» саламаттыкка пайдалуу тамактанууга монито-

ринг жүргүзүп, анын алкагында кызматкерлерге жеке кеңеш берүү, бийик тоолуу шарттарда тамактануу балансын сактоо аткарылат.

Кырсык

«Кумтөрдө» коркунуч жана кырсыктарды аныктоо, каттоо, баамдоо жана көзөмөлдөөчү программа иштейт. Өндүрүш участкасында коркунуч же кырсыкты аныктаган кызматкер коркунучтун булагын

скама берилишине, маалымат баракчасынын саны жана баяндамаларга өзгөчө көңүл бөлүнөрүн көрүп, абдан таасирленди. Ишканага келген жаңы кызматкерлердин баары биринчи жардам көрсөтүүнү үйрөнөт.

Өзгөчө кырдаалда аракеттенүү жана анын алдын алуу

Курамына дарыгерлер кирген «Кумтөрдүн» куткаруу-

«Кыргызалтын» АК сыяктуу мекемелер менен), ал мелдештер өзгөчө кырдаалдарга даярдыкты күчөтөт. Окутуу программасы Экологиялык жана техникалык коопсуздук боюнча мамлекеттик инспекциясынын талаптарына жооп берип, эл аралык стандарттарга да ылайык келет. Орчундуу кырсык болсо, ал дыкаттык менен иликтенип, өзгөчө кырдаалдарда аракет кылуу процедурасына тиешелүү түзөтүүлөр киргизилип турат.

Кызматкерлер үчүн Бишкек, Балыкчы жана Караколдо атайын коопсуз эмгектенүү боюнча окуу борборлору бар. Алар Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн «Эмгекти коргоо боюнча окутуу жана уюмдар кызматкерлеринин эмгегин коргоо боюнча талаптарын билүүсүн текшерүү жөнүндө» токтомуна жана «Кыргыз Республикасынын «Эмгекти коргоо жөнүндө» мыйзамына ылайык иштейт. Кызматка кабыл алууда же башка бөлүмгө которууда кызматкерлер окутулуп, сынактан өтөт. Тажрыйба алууга келген студенттер, өндүрүштүк-техникалык тейлөө кызматын көрсөткөн башка ишканадан которулуп келген кызматкерлер да окутулат. Эгер кызматкер окууга катышпай же сынакты өз убагында бербесе, ал жумушка келе албайт. Мындан тышкары «Кумтөрдүн» ар бир кызматкери жыл ичинде дагы бир жолу окутулат. Окутуу курсуна өндүрүштөгү коопсуздук техникасы, химикаттар менен иштөө, өзгөчө кырдаалда кандай аракеттенүү керек, иш ордуна тиешелүү эрежелер, ички иш тартиби жана айлана-чөйрө менен экологияны коргоо кирет.

БАКЫТБЕК ЖОЛЧИЕВ: КЫРГЫЗСТАНДЫКТАР ЭМГЕК УКУКТАРЫН БИЛИШПЕЙТ

Кыргызстанда жылына 200дөй өндүрүштөгү кырсык катталат. Албетте, бул расмий бөлүгү гана жана чынында канча адам иш убагында кырсыктаганы жаап-жашырылып келет. Борбор калаадагы курулушта курман болгондор жөнүндө жаңылыктар көндүмгө айланып бараткандай. Курулушка тиешеси жок адистер да эң жөнөкөй коопсуздук техникасы сакталбаганын түшүнө алат. Февраль соңунда Жаш гвардия бульвары менен Сыдыков көчөлөрүнүн кесилишиндеги курулуштун 8-кабатынан кулап 32 жашар жигит каза тапкан. Ал эми 2014-жылы Москва көчөсүндөгү курулуштан жашы жете элек өспүрүм кырсыктан каза тапканда, компания болсо жашы жете элек курулушчу иштеткенин танып, өспүрүм «жөн эле агасына учурашканы келген» деп актанганда эл катуу дуу деген. Өндүрүштөгү коопсуздук жаатындагы абал тууралуу билиш үчүн Экология жана техникалык коопсуздук боюнча маминспекциясынын эмгекти коргоо бөлүмүнүн жетекчиси Бакытбек Жолчиевди кепке тарттык.

☞ Дарья Мамонтова

– Бакытбек Казакович, өндүрүштөгү коопсуздук боюнча Кыргызстандагы жалпы абал кандай?

– Биздин башкармалыкта бул багытта 23 адам алектенет. Реформалоодон мурда, 2012-жылга чейин 62 кызматкер иштеген, 62% га кыскардык. Жылына Кыргызстан жарандарынан 1 миңден 1,5 миңге чейин арыз түшөт. Негизги бөлүгү төлөнбөй жаткан эмгек акы, иштен жабыр тартканы үчүн компенсация жана жөлөк пул төлөмдөрүн ала албай жүргөндөр жана негизсиз иштен бошотуулар боюнча даттануулар. Өткөн жылы бир миңдей арыз карап чыктык. Иштин көлөмүн элестетип көрүңүз. Ар бир арыздын аркасынан изилдеп, ордуна алыс болсо да барып, документтерин териштирип, жетекчилиги менен жолугуп жана башка иштерди аткарабыз. Өткөн жылы төлөнбөгөн эмгек акынын эсебинен төрт млн. сом төлөтүлдү, иште алган жабыркоолор үчүн 62 млн. сом доо акы төлөтүлдү. Өндүрүш үстүндө болгон 200 кырсык иликтенип, биз чыгарган тыянактардын негизинде адамдар жөлөк пул ала алышты. Катталган кырсыктардын саны – 159 адам, арасынан 101 оор жаракат алган, 43 каза тапкан, жеңил бүткөн 15.

Иш учурунда кырсыктардын алдын алуу үчүн профилактика жүргүзүү шарт. Бирок ага эч убакыт жетишпейт. Андыктан биз Мамстандарт жана Мамкурулуш менен биргеликте өлкөдөгү ишканалардын жетекчилери менен инженердик-техникалык кызматкерлерин эмгекти коргоо жана коопсуздук техникасынын негиздери не окутууну чечтик. Өткөн жылы 500 жетекчи окуудан өттү.

– Кайсы тармакта кырсыктар көп байкалат?

– Бизде биринчи орунда өндүрүш, экинчиде курулуш, үчүнчү орунду энергетика ээлеп, алардан кийин транспорт турат. Курулуш жаатында Бишкектеги абалды өзүңүз деле баамдап турсаңыз керек – абал абдан начар, бардык курулуштар эмгекти коргоо менен коопсуздук техникасын сактабай келишет. Курчоолор жок, тротуарлардын үстүндө калканычтар орнотулган эмес, адамдар коргоочу каражаттарсыз иштешет. Биз болсо аларды текшерип да бара албайбыз. «Ишкердүүлүк субъектилерин текшерүү» мыйзамы боюнча биз арыз түшкөндө гана текшере алабыз. Бизге арыз жазылганда Экономика министрлигине кайрылабыз. Алар уруксат берсе гана текшере алабыз. Мындай жагдай менен күрөшүү үчүн архстройкөзөмөл менен кызматташа баштадык, алардын инспекторлорунда курулуштарды текшерүү укугу бар. Бир ай мурда биргелешкен семинар өткөрүп, Чүй облусундагы бардык курулуштарды кыдырып, бузуулар катталды. Азыр шаарда баратып, болгон өзгөрүүлөрдү байкай аламын, курулуштарды тиешелүү курчап, абалда жылыш бар. Жакында Ошко сапар алабыз. Ошентип, жалпысынан тартипке келтире алабыз деп ойлойм.

– Курулуштарда ушундай башаламандык болсо, травмалуу боюнча биринчилик кандайча өндүрүштө?

– Травмаларга тушуккан адамдар негизинен кайра иштетүүчү өндүрүштө алектенгендер. Мисалы, ун тегирмендери, алкоголь, момпосуй чыгаруучу фабрикалар – бизде тегирмен сымал жабдуулары бар чакан кайра иштетүүчү ишканалар абдан

Экологиялык жана техникалык коопсуздук боюнча мамлекеттик инспекциянын Эмгекти коргоо бөлүмүнүн башчысы Бакытбек Жолчиев

көп. Андай жабдууларда иштеген адамдар коопсуздук техникасына окутулуп, коргоочу каражаттар берилсе да, коопсуздук техникасын бузганы үчүн травма, жаракат алышат. Тоокен ишканаларында кырсыктар көп катталат. Ал тармакта азыр пайда болгон өндүрүш көбөйдү. Өзгөчө «Макмал» алтынкен комбинаты, ал жакка ай сайын чыгууга мажбурбуз. «Кумтөрдө» жакында болгон окуяны да уксаңыздар керек. Анализдеп чыгып, көбүнчө кырсыктагандар арасында өтө көптөн бери же жаңы иштеп баштаган адамдар экен. Биринчилери өзүн тажрыйбалуу санап, эң жөнөкөй коопсуздук эрежелерин сактабай коюшат. Жаңы иштеп баштагандар болсо начар окутулат же эрежелерге текебер мамиле кылышат. Ошон үчүн Эмгек кодексинде биргелешкен жоопкерчилик тууралуу берене жазылган. Комиссия кырсыкты иликтеп, кызматкердин да, ишке жалдаган тараптын да күнөө деңгээлин аныктайт. Кээде күнөө жабыркаган адамда болсо, кээде ишке алган тарапта.

– Тоокен тармагын сөз кылдыңыз, «Кумтөрдөгү» эмгек коопсуздугуна кандай баа бересиз?

– Чындыгында, Кыргызстандын башка ишканаларына са-

лыштырганда «Кумтөрдө» эмгекти коргоо жана коопсуздук техникасы кыйла жогорку деңгээлге коюлган. Ал жакта да кырсыктар болот – өндүрүш деген өндүрүш да, 100 пайызга коопсуз шарт түзө албайсың. Адамдык фактор да бар, кооптуу абал жараткан жабдуулар турат.

– Профсоюздардын өкүлдөрү көмүскөдөгү экономика тармактары жөнүндө сөз кылышат. Көптөгөн адамдар эмгек келишимин түзбөй иштеп жүрүшөт жана алар боюнча эч ким кабардар эмес...

– Ооба, көмүскөдө калган учурлар өтө көп. Биз ооруканалардын травматология бөлүмдөрүндө эмгек учурунда болгон жаракаттарды кабарлап туруу өтүнүчү менен катарды калтырабыз. Көбүнесе ишке алган тарап кызматкери менен жең ичинен сүйлөшүп, эч жакта каттаттырбайт. Эгерде иштен улам майылтуулукка алып келген илдет өрчүп кетсе андай адам эч кандай жардамсыз калат – иш катталган, иликтенген эмес, ал майыптарга берилчү жөлөк пул да ала албайт. Көпчүлүк аны түшүнбөй, бир берген суммадагы акчаны алып, унчукпай кала берет, жашырат. Анан бир-эки жылдан кийин майыл болгондо келип, бизге кайрылат. Андай иштердин мөөнөтү жок, жана биз

иликтөөгө алабыз. Адамдар өз укуктарын билишпейт.

– Аны менен кантип күрөшүүгө болот?

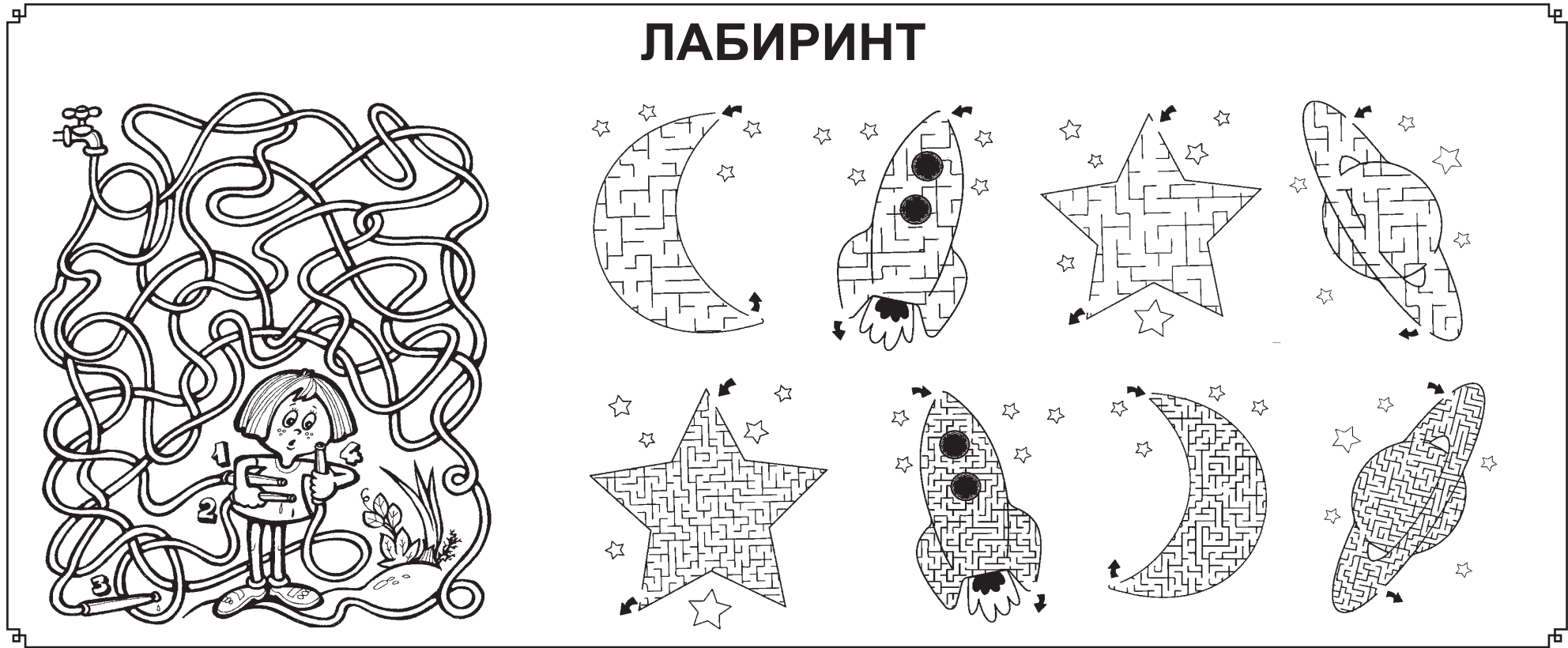
– Адамдар өз укуктарын аңдап, билүүсү абзел. Эгерде бизге кайрылса, биз ишке алган тарапты издеп таап, мыйзам боюнча тиешелүү бардык жөлөк пулдарды алганга жардам беребиз. Албетте, ишке алган тарап жоопкерчиликтен кутулгусу келет. Эгерде кырсыкка күнөөлүү болсо айып пул төлөөдөн тартып, кылмыш жазасын тартууга чейин каралган. Андыктан бардыгын жашырып, кызматкерине кандайдыр бир сумманы берип кутулууга качырышат.

– Ишканалар компенсация төлөп берүүдөн баш тарткан учурлар боюнча кайрылгандар көппү?

– Андай учурлар бар. Өзгөчө курулуштарда – көбү эки бухгалтерия жүргүзүп, кызматкер документтерде аз көрсөтүлгөн суммадан башкача айлык алат. Ал эми жөлөк пул эсептей келгенде, орточо айлык акы алынат. Ошондо документтерде расмий көрсөтүлгөн кичинекей суммадан улам, төлөнүүчү жөлөк пул да аз чыгат. Бул да кырсык учурларын жаап-жашырууга дагы бир себеп. Ишке алган тарап жашырылган салыктары ачыкка чыгып калышынан коркушат.

БАЛДАР БУРЧУ

ЛАБИРИНТ

БИРИКТИРГИЛЕ

10 АЙЫРМАНЫ ТАП

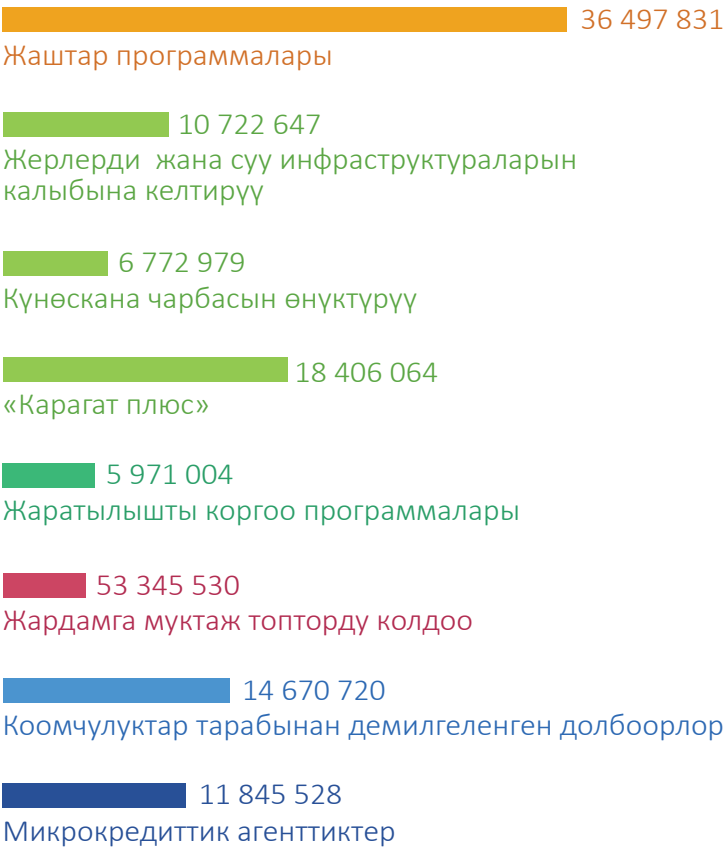

2015-жылы «Кумтор Голд Компани» өнөктөш уюмдар менен бирге Ысык-Көл облусун туруктуу өнүктүрүү боюнча бир катар ири долбоорлорду ишке ашырды. 2015-жылы коомчулуктарды өнүктүрүүгө салынган инвестициянын жана кайрымдуулуктун жалпы суммасы 2 млн долларды түздү.

Жергиликтүү коомчулуктардын туруктуу өнүгүүсүнө салынган инвестициялар

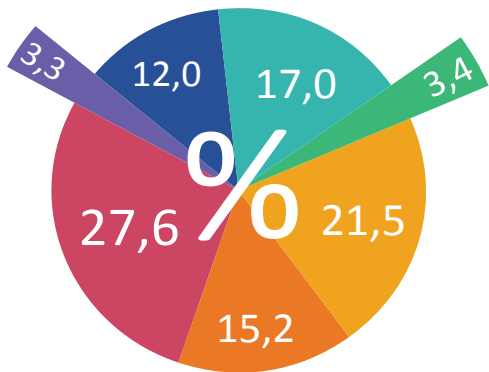
110 221 305 сом

инвестиция болгон бардык каражат

КГКнын демөөрчүлүк жардамдары

РАЙОНДОР ЖАНА КАТЕГОРИЯЛАР БОЮНЧА ДЕМӨӨРЧҮЛҮК ЖАРДАМ (%)

КАТЕГОРИЯЛАР БОЮНЧА ДЕМӨӨРЧҮЛҮК ЖАРДАМ (сом)

